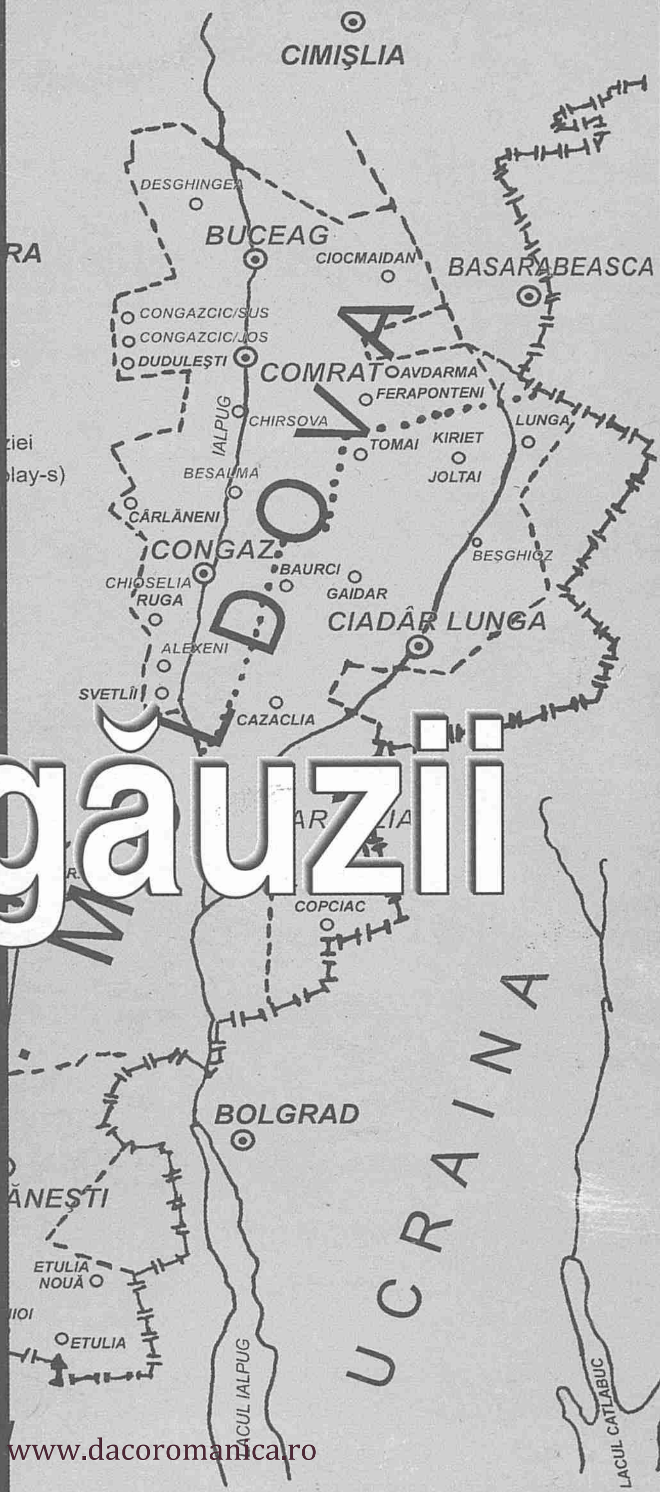
Dr. Anatol Măcriș

Găgăuzii

Ediție bilingvă



Editura
Agerpress Typo
1999

DR. ANATOL MĂCRIŞ

Membru al Aociaţiei de Istorie Comparativă a Instituţililor şi Dreptului

(AICID)

GĂGĂUZII

Comunicare prezentată la AICID

BUCUREŞTI

Editura Agerpres Typo

1999

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
MĂCRIȘ, ANATOL

Găgăuzii / dr. Anatol Măcriş - Bucureşti:
Agerpress Typo, 1999
98 p., 13.5x20 cm

ISBN 973-99414-0-0
94 Măcriş, A. (512.165)

Editura: **Agerpress Typo**
Consilier: **Nicolae Arsenie**

Coperta: **Matei Gruber**
Culegere şi tehnoredactare computerizată:
Matei Gruber şi Dan Dulgheru

GĂGĂUZII

În ultimii ani, atât în viaţa politică şi în presa din Republica Moldova, cât şi în acţiunile diplomatice ale OSCE, s-a dezbătut problema găgăuză, adică acţiunile găgăuzilor pentru obţinerea autonomiei. Cum au înţeles liderii găgăuzilor să aplice aceasta autonomie vom arăta mai jos.

Înainte de a trece la analiza situaţiei actuale a populaţiei găgăuze, vom arăta pe scurt etnogeneza, istoria, cultura şi organizarea statală a găgăuzilor.

Deci, mai întâi care sunt regiunile şi zonele locuite de găgăuzi.

În prezent, numărul cel mai mare şi compact de găgăuzi se găsesc în Republica Moldova, unde au obţinut un anumit statut de autonomie într-un teritoriu ce a cîştigat numele Gagauz Eri (gagauzland) sau Găgăuzia. În Republica Moldova, găgăuzii locuiesc în cinci raioane din sudul republicii: Comrat, Ceadîr-Lunga, Basarabeasca, Taraclia şi Vulcăneşti. Localităţile din aceste raioane în care găgăuzii sunt în proporţie de peste 50% au intrat automat în Găgăuzia. În celelalte localităţi, în care majoritari sunt moldovenii sau bulgarii a avut loc, în ziua de 5 martie 1995, un referendum, populaţia pronunţânduse dacă doreşte să rămână în cadrul Găgăuziei sau se arondează la raioanele învecinate

Găgăuziei. În urma acestui referendum, din 10 localități, 6 s-au declarat de acord să rămână în Găgăuzia, astfel că aceasta are în total 30 de localităţi. (24 cu populaţie majoritară găgăuză şi 6 în care ponderea o deţin alte etnii). Aceste localităţi sunt plasate astfel: 12 în raionul Comrat, 6 în raionul Ceadâr-Lunga şi câte 4 localităţi din raioanele Basarabeasca, Taraclia şi Vulcăneşti.

În Moldova locuiesc cca 150.000 găgăuzi, acum cuprinşi , în majoritate, în cadrul Găgăuziei. Mai locuiesc în Ucraina - 31.967, în majoritate în fostele județe româneşti Ismail şi Cetatea Albă. În cadrul republicilor din CSI mai locuiesc cca 10.000 de găgăuzi, în Kazahstan, Uzbekistan şi Siberia, mutaţi în Basarabia în anii 1909-1910 şi deportaţi din Basarabia, de către sovietici în 1941-1949.

În afară de aceştia mai există găgăuzi în Bulgaria, în Cadrilater şi în judeţul Varna, în total cca 10.000; de altfel această zonă este spațiul în care s-a format etnia găgăuză, în secolele XII-XIII; de aici au emigrat în Basarabia în perioada 1770 - 1830. Se mai găsesc cca 5000 de găgăuzi în vestul Bulgariei (Custendil, Pirotsk, Botevgrad), în estul Serbiei (Nis) şi în Macedonia. În Grecia, găgăuzii locuiesc în 7 sate pe râul Strimmon (Macedonia de Nord) şi se numesc urumi.

În România , în prezent, ei locuiesc în special în Mangalia şi localitățile din jur, Vama Veche, Ion Corvin, Deleni, Petreni şi Şipote. După primul război mondial, C. Lascarov

Moldoveanu, călătorind spre Tulcea, întâlneşte sate de găgăuzi, de pildă Cataloi, unde convieţuiau români, găgăuzi şi italieni. M.Sanielievici întâlneşte la Techirghiol o găgăuză de o frumusete clasică. Nicolae lorga , în peregrinările sale prin toate ţinuturile româneşti, a făcut o călătorie de la Tulcea la Constanţa cu trăsura unui găgăuz.

Incepând cu războiul Crimeii un nou val de tătari din Crimeea au venit în Dobrogea. Un martor din comuna Caraibil (astăzi Colina) i-a povestit cercetătorului Al.P. Arbore (în Contribuţii la studiul tătarilor şi turcilor în Dobrogea din *Arhiva Dobrogei, II, 1919, nr. 3-4, pag. 229*) că din Crimeea au fost aduşi în marele sat găgăuzesc Beidaud, de unde au fost duşi la Sarinasuf, Murighiol (Stoica Lascu, Călători străini despre turco-tătarii din Dobrogea - sec. XVIII-XIX - în *Originea tătarilor, Ed. Kriterion, Bucureşti, 1997, pag. 213*). Mai recent au întâlnit şi au scris despre găgăuzi A. Oişteanu (în revista 22) şi Luca Pitu (în revista *Echidistanţe, februarie 1993, Iaşi*). Aceşti scriitori i-au găsit pe gagăuzi în comunele 2 Mai şi Vama Veche. In restul tării sunt raspândiţi găgăuzi refugiaţi din Basarabia. Mulţi dintre aceştia nu s-au înregistrat ca găgăuzi la recensăminte, fiind multe căsătorii mixte, mai ales că şi găgăuzii sunt ortodocşi. În plus, unele nume nu sună străin în limba română (Topal, Ciolac, Chior, Uzun, Urum, Cheleş, Popazoglu, Guboglu, Arabagiu, Catargiu, Topciu, Dragan, Jeju, Ciachir, Coiciu, Caragea, Siupiur, Tucan, Şaramet etc.)

În anul 1987, televiziunea turcă a realizat un film documentar la Vama Veche, privitor la limba, portul şi folclorul găgăuzilor din România.

Primul om de ştiinţă care a scris despre etnogeneza, istoria şi limba găgăuzilor a fost C. Irecek. În România au scris despre găgăuzi oamenii de ştiinţă Nicolae Iorga, Ion Nistor, Gheorghe Brătianu, A.Decei, M.P.Guboglu, V.Drâmbă, C. Razachevici, A. Oişteanu. Preotul Mihail Ceachir a scris o Istorie a găgăuzilor din Basarabia, editată la Chişinau, în anul 1934. Dintre publicişti, despre găgăuzi au scris: N. Rusali, Anatol Măcriş, ş.a.

În Bulgaria, au scris despre găgăuzi G. Balascev, A. Manov, P. Mutafciev, E. Boev, I. Gradeşliev, V. Marinov, E. Sacev, G. Zlatarski, Str. Dimitrov, G. Dimitrov, A. Işirkov, ş.a.

În Polonia, la Cracovia, există un centru de studii asupra găgăuzilor cu cercetătorii T. Kowalski, P. Wittek, W. Zajackowski.

În Germania, problema găgăuzilor este studiata de Gerhardt Doerfer, Ernst Max Hoppe.

În Rusia, s-au ocupat de studierea istoriei, etnogenezei şi limbii găgăuze V. A. Moşkov, N. A. Baskakov, P.A. Danilov, N.S. Derjavin, L. A. Pokrovskaia, ş. a.

În Turcia se ocupă Inalcik Halil, Prof. F. Sumer, A. N. Curat.

În S.U.A se ocupă Kemal Karpat de la Universitatea

din Madison-Wisconsin. În Republica Moldova se ocupă de găgăuzi, sub multiple aspecte, oamenii de ştiinţă de origine găgăuză Dionisie Tanasoglu - Universitatea Pedagogica Ion Creangă, Chişinău, S. Curoglu, M. Marunevici, M.N. Guboglu, G. Gaidargi, precum şi negăgăuzii I. Meşceriug, V. Zelenciuc, Ion Dron, ş.a.

Originea uzo-cumană a găgăuzilor cu unele influenţe selgiukide şi osmane este practic unanim acceptată, în afara majorităţii oamenilor de ştiinţă bulgari, care mai încearcă încă să demonstreze provenienţa din protobulgari a găgăuzilor, fie chiar originea bulgară (bulgari care şi-au pierdut limba prin turcizare).

Istoria şi etnogeneza găgăuzilor

Pecenegii, uzii, sau mai corect oguzii, şi cumanii, care ocupau stepele dintre mările Aral şi Caspică, în a doua jumătate a mileniului I e.n., erau vasalii regelui kazar. După anul 975, când regatul kazar a fost distrus de cneazul rus Sveatoslav, pecenegii, uzii şi cumanii au migrat spre vest, ocupând nordul Mării Negre şi ţările române până la marea invazie a tătarilor. În anul 1065, uzii trec Dunărea, sunt înfrânţi de imperiali, dar li se

permite să se aşeze în Macedonia, iar o altă parte în zona Varna-Cavarna. Pecenegii, la rândul lor, după înfrângerea de la Lebunion, sunt aşezaţi în nordul Greciei, la Moglena. Uzii erau consideraţi cei mai însemnaţi dintre pecenegi din punct de vedere al nobleţei neamului şi al numărului lor.

O altă parte s-a stabilit în regiunea Nis, Botevgrad, Kiustendil şi formează populaţia şopilor, vorbitori de limbă turcică (Bojidar Dimitrov, Gagauzite, koi sa te?, Poslanie, nr. 3, iulie 1992, pg. 12).

Dar şi dintre pecenegi o parte s-au întors pe malul Mării Negre, în zona Varna-Cavarna-Mangalia. Oguzii (uzii) aşezaţi în zona Cavarna-Varna au creat, la sfârşitul sec. XI statul "*Uzi-Eyalet*" (G. D. Balascev, A. Manof, I. Nistor, M. Ciachir)

După bătălia de la Kalka (1223), cumanii au trecut Dunărea cu următoarele triburi cumane: gagali (gagiali), caicî, citaci, surguci. Gagialii s-au aşezat în podişul Deliorman, ceilalţi cumani s-au aşezat în *Uzi-Eyalet.* Surgucii s-au aşezat în prejma Adrianopolului.

Începând cu a doua jumătate a sec. XI, pecenegii, uzii, cumanii trebuie să fi constituit mici formaţiuni autonome pe teritoriul vechii Scythia Minor şi în regiunea adiacentă până la Deltă (Gh. Brătianu, Marea Neagră, vol. I, pg. 328). Unii autori consideră că găgăuzii sunt urmaşii în special ai uzilor (oguzilor), cărora le aparţine şi scrierea din Orhon (Moşkov, Gagauzî Benderscogo uezda, 1900, pag. 24). Alţi autori,

începând cu K. Ireček consideră pe cumani drept întemeietorii statului oguz. Cel mai probabil toate aceste populații, pecenegii, uzii şi cumanii au format substratul poporului găgăuz.

Profesorul D. Tanasoglu de la Universitatea Pedagogică din Chişinău a dezvoltat o teorie nouă relativ la etnogeneza găgăuzilor. Conform acestei teorii, găgăuzii provin numai din oguzi (uzi) şi anume din ramura hagoguză a acestora. Transformările fonetice: hagoguz → gagoguz → gagouz au finalizat în găgăuz. Hagoguz înseamnă "adevărații oguzi", adică aceia dintre ei, care, la adoptarea islamului au rămas la vechea credință şamanistă, trecând apoi la creştinism. Hagoguzii au părăsit Asia Centrală şi s-au aşezat la nordul mărilor Caspică şi Neagră, între Volga şi Dunăre. Aceşti găgăuzi au format statul oguz din zona Cavarnei. Elementele pecenege şi cumane sunt secundare în formarea etniei găgăuze. Această teorie a fost inițiată de N. Bascacov, M. N. Guboglu, susținută de H. Caroglî (prof. Univ. din Azerbaidjan), formulată şi argumentată definitiv de prof. Dionis Tanasoglu.

În secolul al XIII-lea, formațiunile autonome s-au constituit într-un stat de sine stătător – Statul Oguz – întemeiat sub egida Imperiului Bizantin.

În bula lui Asan II, țarul bulgarilor, dată în anul 1230, negustorilor din Raguza, se menționează că în zona Cavarna-Balcic s-a aşezat un popor turcoman. de religie creştin, care s-a

a organizat în "principatul Carvuna", cu sediul la Balcic, ulterior la Cavarna. În anul 1261, sultanul selgiucid Izzedin Kaikauz (1238-1278), având mama grecoaică, detronat şi alungat din Sultanatul de Iconium, are permisiunea Împăratului Mihail VIII Paleolog să-şi întemeieze un stat în cadrul Imperiului, în Paristrion, adică în Dobrogea.

Acolo, în Dobrogea şi nord-estul Bulgariei, Kaikauz a întemeiat, în anul 1263, Statul Oguz. Populaţia era turcofonă şi creştină (pecenegi, uzi, cumani, selgiucizi) şi se considerau cu toţii descendenţi din Oguzi, cu un strămoş întemeietor, semilegendar – Oguz-Han.

Statul Oguz era independent de Ţaratul Bulgar şi de Patriarhia Bulgară de la Târnovo, depinzând direct politic şi ecleziastic, de Constantinopole.

Trecerea în masă a găgăuzilor la creştinism a însemnat o serioasă traumă în conştiinţa colectivă otomană, din moment ce, în memoria limbii turce, denumirea acestei etnii este sinonimă cu trădarea credinţei drepte (N. Rusali). În prezent, statul turc manifestă simpatie şi acordă sprijin găgăuzilor.

La Cavarna, capitala statului găgăuz era un exarh pus sub jurisdicţia Patriarhiei din Constantinopole (Mihai Ceachir).

Prima atestare istorică a găgăuzilor este cuprinsă în poemul naţional al oguzilor, scris în limba persană, Oguz-Name. Acest poem a fost publicat, în anul 1600, de Sayd Lokmann. Manuscrisul se găseşte la Bibilioteca Naţională din

Viena (nr. 1001, f.109v-117v), însoţit de o traducere în limba latină de J. J. Lagus: "Sayd Locmani ex libro turcico qui Oguz-Name inscribitur excerpta", Helsingfors (Helsinki), 1854.

Lui Kaikauz îi urmează Sary Saltyk. O perioadă de timp conducătorii Statului Oguz nu sunt cunoscuţi. În anul 1346, Statul Oguz este condus de Balica, de origine uză sau cumană. Sub Balica statul avea capitala la Balcic. Titlul lui Balica era de „arhonte al Carvunei". În această perioadă, statul găgăuz ajunge la o dezvoltare importantă, având legături cu Imperiul Bizantin, cu Ţarul Bulgar de la Târnovo, cu tătarii, cu veneţienii, încheind cu aceştia un tratat de comerţ (Mihail Ceachir).

Începând cu anul 1354, statul oguz (găgăuz) este condus de fratele lui Balica, de "despotul" Dobrotici. Sub acesta, statul găgăuz ajunge la apogeu. Începând cu anul 1380 statul găgăuz este condus de Ivanhos, fiul lui Dobrotici. După anul 1417 statul găgăuz se destramă ca formaţiune statală, intrând în componenţa Imperiului Otoman. Populaţia însă nu a dispărut, ea a rămas pe vechiul teritoriu, vorbind limba găgăuză şi având religie creştină. Şi în cadrul Imperiului Otoman găgăuzii au avut o anumită autonomie graţie înrudirii etnice cu turcii, având aceeaşi strămoşi comuni – oguzii, aceeaşi limbă şi aceeaşi istorie, până în secolele XII-XIII.

Găgăuzii, sub otomani, frecventează şcolile şi bisericile greceşti, scriu în limba găgăuză cu litere greceşti. Şi astăzi

sunt găgăuzi, la Varna, care vorbesc şi limba greacă. Unii autori notează că găgăuzii foloseau litere valahe (Coeppen P., Die Bulgaren in Bessarabien, St. Petersburg, 1854). Din cercetările autorului, este vorba de alfabetul de tranziţie din Ţara Românească din perioada 1830-1860, cirilico-latin.

În anul 1659, călătorul turc Evila Celebi, în drum spre Iaşi, numea regiunea din nord-estul Bulgariei "Uzi-Eyalet", adică "Ţara Uzilor". Din 8 sangiacuri ale Bulgariei (Silistra, Vidin, Târnovo, etc.), numai sangiacul autonom Uzi-Eyalet avea o denumire etnică. Limba vorbită în Uzi-Eyalet a fost înregistrată de Evila Celebi ca "limba citac". Sub această denumire sunt cunoscuţi şi locuitorii unor sate găgăuzeşti din Basarabia, de exemplu, cei din Satâlâc Hagi (Alexadrovca sau Alexandreni) din judeţul Cetatea-Albă, în prezent, în Ucraina.

Dionis Tanasoglu consideră că episodul Izzedin-Kaykauz nu are o pondere cât de cât importantă în etnogeneza găgăuzilor. Şi Gavril Gaidargi consideră că seldgiukizii au locuit prea puţin în Uzi-Eyalet pentru a avea o importanţă în formarea etniei găgăuze.

În anul 1888, Balcio Neikov Diakov, în lucrarea "Sbirki ot narodnia jivot za praot ţite na St. Caragea", se referă la existenţa unei republici găgăuze - Vister - care a existat la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Până la dărâmarea oraşului Vister, acesta este centrul unei populaţii găgăuze de cca. 100 de sate.

Prima înregistrare a numelui găgăuz datează din 1853, făcută de P. Coeppen (Jahrbuch de Dobrutscha – deutschen, St. Petersburg, 1854).

În privinţa citacilor, C. Cio hodaru (Alexandu cel Bun, Editura Cartea Moldovenească, Chişinău, 1990, pg. 222): "o parte din tătarii care s-au salvat de pe câmpul de luptă cu oştile lui Timur Lenk, la Tarku, în anul 1395, s-au retras sub conducerea noianului Aktav spre apus. Suferind o nouă înfrângere, în anul 1395, pe cursul inferior al Niprului, ei s-au îndreptat spre apus, au intrat în Moldova şi, după ce au traversat Bugeacul au pătruns în Ţara Românească. Aktav nu avea intenţia să rămână definitiv aici.

În urma tratativelor purtate cu sultanul Baiazid, acesta i-a permis să treacă cu oamenii săi pe teritoriul Imperiului Otoman. Această strămutare a avut loc, probabil, prin 1398. Temându-se de provocarea unor tulburări pe teritoriul imperiului său, Baiazid a pus să fie ucişi căpeteniile lor. Supuşi complet voinței sale, aceşti tătari s-au înrolat în oştirea lui şi au participat la lupta de la Ankara. Unii dintre ei fuseseră colonizați prin preajma Adrianopolului, iar alții în Dobrogea de sud, unde urmaşii lor se mai întâlnesc sub denumirea de citaci".

Aurel Decei despre citaci: "După cum sultanul Mehmed al II-lea îşi bătea joc de şeful *celor cu oile albe,* considerându-l uzurpator la tronului lui Timur Lenk, tot Hassan padişah –

turcoman curat – îi înjura pe otomani numindu-i *citac*, adică turci amestecaţi, impuri, afirmând că este în luptă turcismul cu citakismul (Türklük Citaklîklar, Istoria Imperiului Otoman, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, pg. 128).

Astăzi este o părere aproape unanimă că etnogeneza găgăuzilor este plasată în regiunea Cavarna şi a avut loc în secolele XI-XIV. (D. Tanasoglu, A. Oişteanu, Ion Dron).

Istoricul C. Rezachievici nu este de acord cu teoria formării statului găgăuz, începând cu secolul XI, în zona Varna şi continuat, pe acelaşi teritoriu, denumit în acel timp "ţara Carvuna", în perioada 1230 până la înglobarea acestui stat în Imperiul Otoman, în 1417.

C. Rezachievici susţine că formarea găgăuzilor a avut loc în zona Babadagului, odată cu sosirea lui Izzedin-Kaykauz, în 1262, în această zonă. În zona Varna-Cavarna nu a existat nici un stat găgăuz, susţine autorul articolului, în perioada sec. XI-XIV, iar statul lui Balica, Dobrotici, Ivanhos este un stat pur bizantin.

Cercetătorii gagauzologi actuali susţin formarea statului uzilor în sec XI în zona Cavarna şi continuitatea acestui stat până la domnia lui Balica, Dobrotici şi Ivanhos. Călătorul turc Evlia Celebi, care a parcurs Ţara Carvuna, în 1659, denumea sangiacul din nord-estul Bulgariei "Uzi-Eyalet", adică Ţara Uzilor, singurul sangiac cu denumire etnică, celelalte sangiacuri ale Bulgariei având denumirea reşedinţelor (Silistra,

Târnovo, Vidin, etc.). De asemenea gagauzologii consideră că episodul Izzedin-Kaykauz nu are nici o incidenţă în formarea poporului găgăuz, fiincă a fost de scurtă durată şi, aici C. Rezachievici convinge, locul de aşezare a acestuia a fost zona Babadag. De altfel, hrisovul ţarului Ioan Asan II, în care se referă la Ţara Carvunei, se referă şi la poporul de origine turcă şi religie ortodoxă, care s-a aşezat în Ţara Carvunei. Memoria colectivă a poporului găgăuz ştie că ei au venit din zona Varna şi nu din Babadag.

Important în articolul lui C. Rezachievici este istoria documentată a grupului Izzedin-Kaykauz şi soarta acestuia în ţinutul Babadag. Călin Bodea, în "Românii şi otomanii în folclorul românesc", stabileşte că Babadagul este zona în care s-au aşezat seldjukizii lui Izzedin-Kaykauz, dar nu aminteşte de găgăuzi.

În ultimele decenii, istoricii bulgari au preocupări susţinute referitoare la etnogeneza găgăuzilor. Dacă până în anii 1930 savanţii bulgari (I. D. Şişman, B. Ţanev, St. Mladenov, A. Işirkov, Iv. Dimitrov) se raliau la teoria lui K. Ireček asupra etnogenezei cumane, actualii oameni de ştiinţă, influenţaţi de istoricul de prestigiu P. Mutafciev, care la început a aderat la teoria etnogenezei cumane a găgăuzilor pentru ca ulterior să susţină originea bulgară a acestora, elaborează multe lucrări cu variate explicaţii pentru a demonstra că găgăguzii sunt bulgari turciţi.

Astfel V. Marinov (în articolul "Po vaprosu za proizhoda na gagauzite v Bălgarii, A. S. B., Sofia, pg. 156-167) enunţă această opinie cu multă tărie, însă exemplele date sunt particulare, cazuri prezente de turcire a unor sate bulgăreşti din zona Varna, Provadia, Şumen.

Ivan Gradeşliev în "Gagauzite" (Biblioteca Dobrogea, nr. 5, Dobrici, 1993, 126 pagini) cu o bibliografie conţinând 179 titluri, după ce trece în revistă în mod conştiincios teoriile existente relative la etnogeneza găgăuzilor şi rezumă aproape toate lucrările ce privesc pe găgăuzi, trage concluzia etnogenezei bulgare a acestora, bazat mai ales pe P. Mutafciev, care neagă epizodul Izzedin-Kaykauz.

Scopul evident al acestor eforturi ale oamenilor de ştiinţă bulgari este demonstrarea caracterului şi apartenenţei bulgare a despotatului Carvuna (Cavarna) şi apartenenţa istorică de Bulgaria a întregii Dobroge. Altfel nu se explică interesul faţă de o populaţie de cca. 10.000 locuitori şi care în recensămintele recente nici nu apare.

Limba găgăuză

Orientalistul T. Kowalski de la Universitatea din Cracovia, care a studiat dialectele turcice din nord-estul

Bulgariei, a stabilit că limba găgăuză este o limbă aparte, de sine stătătoare şi are în componenţa ei trei straturi:

- un nivel lingvistic arhaic (peceneg, uz, cuman) anterior secolului XIII-lea. Scriitorul şi publicistul tătar Taufic Aidi, vizitând Muzeul etniei găgăuze din com, Beşalma, raionul Comrat, luând contact cu limba găgăuză, a scris în cartea Muzeului: "faptul că limba găgăuză păstrează cuvinte neobişnuite, caracteristice limbilor vorbite de şorţi, hacaşi, iacuţi, demonstrează calea lungă şi complicată de dezvoltare a găgăuzilor. Înainte de a se statornici între Nistru şi Prut, au locuit un timp îndelungat dincolo de Dunăre" (N. Rusali).
- un nivel dintr-o limbă turcică sudică, limba selgiucizilor (sec. XIII-XIV), dialectul vorbit în Siria;
- un nivel provenit din limba turcă otomană.

Acest punct de vedere este susţinut de majoritatea oamenilor de ştiinţă, în afara celor bulgari, care afirmă că găgăuzii sunt bulgari turciţi. Ideea este falsă, turcii puteau pretinde trecerea la mahomedanism, dar nu la limba turcă, elementul etnic nefiind important într-un stat multinaţional, de confesiune preponderent musulmană.

În lucrarea "Ce limbi se vorbesc pe glob ?" L. Wald şi E. Slave plasează limba găgăuză în familia limbilor turcice şi prezintă următoarea clasificare (adoptând clasificarea lui N. A. Baskakov, Moscova, 1960): limbile turcice se împart în două ramuri: de răsărit şi de apus. Ramura de apus cuprinde

grupurile: bulgar, oguz, kâpceak şi karluk. În grupul bulgar intră limbile: vechea bulgară, chazara şi actuala limbă ciuvaşă. În grupul oguz intră subgrupurile: oguzo-turcmen, oguzo-bulgar şi oguzo-selgiuc. Subgrupul oguzo-turcmen cuprinde vechea limbă a oguzilor şi limba actuală turcmenă şi truhmana. Subgrupul oguzo-bulgar cuprinde vechile limbi ale pecenegilor şi uzilor, precum şi limba actuală **găgăuza**. Subgrupul oguzo-selgiuc cuprinde limbile selgiuca şi osmana veche şi limbile actuale turca şi azerbaigeana.

În grupul Kipceac intră subgrupurile: Kipceac-cuman (limba veche cumană şi limbile actuale karaima, kumâka, caraceavo-balkară şi limba tătarilor din Crimeea), kipceac-bulgar (limba Hoardei de Aur şi limbile actuale tătara şi başkira), kipceak-nogai (nogai, caracalpaca, kazaha). În grupul karluc intră subgrupurile: karluk-uigur (limba veche uigură) şi karluk-horezmic (limba Hoardei Albe, nagatai, uzbeka veche, precum şi limbile actuale uzbeka şi uigura). Specialiştii găgăuzi din Republica Moldova susţin că limba găgăuzilor este ce mai apropiată de limba oguză.

Limba pecenegilor şi a uzilor a fost influenţată, în secolele XI-XIII, de limba cumanilor, întrucât locuiau uneori pe acelaşi teritoriu.

Agemin Baubec, în "Clasificarea limbilor turcice şi locul tătarei din România în această clasificare" (Vol. Originea tătarilor, Ed. Kriterion, Bucureşti, 1997, pg. 263-267), prezintă

clasificarea lui Nicholas Poppe (Introduction to Altaic Lingvistics, Wiesbaden, 1965, pg. 33-36), pe care o consideră cea mai clară, având drept criteriu pronunţarea a trei cuvinte: ayak, dag, sari (în scrierea limbii turceşti), neglijând limbile turcice vechi şi detaşând ciuvaşa, astfel:

I. Limba iacută

II. Grupul de nord-est sau tuva-hacas: tuvina, caragasa, hagasa, uigura galbenă, şora, ciulâma, tuba;

III. Grupul de nord-vest sau kîpceac: altai, başchira, caracalpaca, caraceau-balkara, caraima, cazaha, chirghiza, cumâca, nogai, tătara de pe Volga, tătara siberiană, tătara crimeeană, tătara dobrogeana.

IV. Grupul de sud-est sau ceagatai: uzbeca, uigura, salara, carluca;

V. Grupul de sud-vest sau oguz: turca, azerbaigeana, turcmena, **găgăuza**.

Apariţia găgăuzilor în Basarabia

Imigrarea găgăuzilor din nord-estul Bulgariei şi sudul Dobrogei a început prin anii 1770, în perioada războaielor ruso-turceşti. Boierul Iordache Balş aduce găgăuzi la moşiile sale din judeţul Lăpuşna. Aici găgăuzii fundează două comune mari: Ceadâr şi Orac. Mai aduce găgăuzi şi la moşiile sale din

Fălciu, anume în oraşul Huşi şi în satele de pe valea Elanului. La fel au procedat şi Mihail Sturdza şi alţi boieri din Moldova.

Iată relatările lui Gh. Ghibănescu (Originea Huşilor, Bârlad, 1887, pg. 35-49): "Bulgarii au venit în Moldova, în anul 1781, în număr de 2000 la Huşi şi 1000 în judeţ. Ei au venit în trei rânduri:

- cei mai mulţi sunt cei care locuiesc în mahalaua Bulgărească şi vorbesc curat bulgăreşte
- acei veniţi din interiorul Turciei s-au aşezat pe la sate, pe Elan şi vorbesc găgăuzeşte;
- cei venţi din Balcani se numesc şopi."

"La moartea episcopului Inochentie, bunicul meu Gh. Ciofu , relateză Gh. Ghibănescu, avea 7 ani; el se născuse în anul 1775 în comuna Raiu, la marginea judeţului Fălciu, în sud, când veneau găgăuzii din Dobrogea, din actuala Mangalie, izgoniţi de războaie". Alţi găgăuzi au înfiinţat satul Jegalia, comuna Şuletea, tot pe valea Elanului. Găgăuzii din Fălciu, o parte din ei, au trecut, în anul 1812, în Bugeac, fiind atraşi de avantajele oferite de statul ţarist.

În anul 1811, Divanul Moldovei, în vederea stabilirii birurilor, a ordonat un recensământ al bulgarilor şi al găgăuzilor veniţi de peste Dunăre şi aşezaţi la marginea Bugeacului (Şt. Ciobanu, Basarabia, 1933, extras din documentul 3146 al arhivelor statului Chişinău, Senatoriale). Găgăuzii au fost recenzaţi în următoarele sate:

- Ţinutul Tomorova (Reni): Cişmechioi, Etulia, Bolboaca, Vulcăneşti, Curci;
- Ţinutul Ismail: Comrat, Dezghingea, Beşghioz, Beşalma, Chiriet Lunga, Baurci;
- Ţinutul Greceni: Cazaclia;
- Ţinutul Hotărniceni: Tomai, Orac, Ceadâr. După 1812, satele din Hotărniceni s-au mutat în Bugeac.

După anul 1812, tătarii din Bugeac, fiind mutaţi în Crimeea, locul lor a fost ocupat de moldoveni, găgăuzi şi bulgari. Găgăuzii din Fălciu, cei din Lăpuşna şi alţii veniţi de peste Dunăre au mai organizat următoarele sate: Ceadâr Lunga, Enichioi, Avadarma, Joltai, Tomai, Gaidar, Cioc Maidan, Dimitrovca, Başchioi şi Bulgariica.

După pacea de la Adrianopol mulţi bulgari şi găgăuzi au venit în Ţările Române. Majoritatea emigranţilor din târgul Sliven au venit la moşia Bercasca de lângă Ploieşti. În anul 1832 ridicaseră un adevărat târguşor cu pest 300 de gospodării, cu multe prăvălii şi ateliere meşteşugăreşti. În anul 1838 s-au mutat la Ploieşti, în "Piaţa Sârbească". (Paul Popescu, Ploieşti, 1985, pag. 27).

În 1864, Iv. Ivanov vizitează coloniile bulgăreşti din Basarabia şi declară că se vorbeşte exclusiv turceşte şi româneşte". Este vorba de găgăuzii pe care unii îi considerau bulgari. În privinţa limbii române foarte mulţi călători în sudul Basarabiei, cu mozaicul său de popoare, au declarat că era

singura limbă pe care o cunosc toţi locuitorii, era limba francă a întregului ţinut.

"locuiesc laolaltă, în acest Comrat, moldoveni, bulgari, găgăuzi şi evrei, dar toţi ştiu bine moldoveneşte şi se îngăduie bine unii cu alţii (Gala Galaction, Zile basarabene, Chişinău, 1993, pg. 112).

După 1877, o parte a găgăuzilor din sudul Dunării, cei din jurul oraşului Mangalia au intrat sub jurisdicţia statului român. Grigore Dănescu, pe baza recensământului din 1899, indică un număr de 3832 găgăuzi în Dobrogea. Obţinerea Cadrilaterului şi Unirea Basarabiei cu România au făcut ca România să cuprindă între hotarele sale, în perioada 1918-1940, aproape totalitatea etniei găgăuze. Pentru Cadrilater: Conform rezultatelor unui recensământ efectuat în anul 1927, situaţia elementului românesc din Cadrilater se prezenta astefel: în judeţul Durostor, românii se cifrau la 31.978 în vreme ce bulgarii numărau 66.044 de suflete, iar turcii 88.642. În judeţul Caliacra, etnicii români însemnau (tot în anul 1927) 12,346, faţă de 70.707 bulgari, 49.296 turci şi 7.545 găgăuzi.

La un miting ţinut la Constanţa la 29 mai 1919, îngrijoraţi de veştile ce veneau din străinătate, legate de posibilitatea modificării graniţei Dobrogei, numeroşii participanţi trimit o telegramă premierului Georges Clemenceau, în care precizau: "marea majoritate a populaţiei din Cadrilater, compusă din turci, tătari, greci, găgăuzi şi români nu consimt la

nici o trunchere a ţinutului stăpânit astăzi de România" (Farul, I (1919), nr. 3, I iunie).

Găgăuzii au o mare forţă de asimilare. Astfel, dacă Comratul era locuit, la începutul secolului XX de moldoveni, găgăuzi şi bulgari în proporţie aproximativ egală, astăzi Comratul este locuit de găgăuzi în proporţie de 68% şi este capitala Găgăuziei. Chiar liderii de astăzi ai Găgăuziei sunt bulgari găgăuziţi: Dobrov, Bulgari, Angheli.

Găgăuz-Eri (Ţara Găgăuzilor), Găgăuzia

După proclamarea, la 31 august 1989, a limbii române ca limbă de stat a Republicii Moldova şi a introducerii grafiei latine, găgăuzii ca reacţie de protest s-au organizat politic în partidul Găgăuz Halkî (poporul găgăuz), care şi-a propus obţinerea autonomiei. Datorită activităţii lui S. Curoglu, membru al Academiei de ştiinţe a Republicii Moldova, acest partid s-a orientat spre Moscova, fiind manipulat de Iacovlev, preşedintele Sovietului Suprem al URSS, care s-a lăudat că a iniţiat şi încurajat tendinţele separatiste ale Găgăuziei şi Transnistriei, ca focare de menţinere a "ordinei" ruseşti în această parte a Europei.

În anul 1990, un grup de oameni de ştiinţă şi de politiceni au elaborat broşura "Despre înfiinţarea Republicii

autonome sovietice socialiste Găgăuze", în componenţa RSS Moldoveneşti. Autorii broşurii sunt: S. Curoglu, C. Tavmagi, G. Gaidargi, M. Marunevici, A. Dimoglu şi V. Iakovlev.

După declararea Moldovei ca stat suveran, conducătorii găgăuzi (aceiaşi care au avut funcţii de conducere în Moldova sovietică), au proclamat, la 19 august 1990, Republica sovietică socialistă Găgăuză, cu capitala la Comrat, neadmiţând decât o confederaţie cu Moldova. Cu sprijinul armatei politice sovietive (OMON), sub comanda generalilor sovietici Şatalin şi Zaiţev, găgăuzii procedează, la 28 octombrie 1990, la alegerea "organelor supreme republicane". Sovietul Suprem al Moldovei declară ilegale toate aceste acţiuni ale separatiştilor de la Comrat. Cu timpul găgăuzii revin la sentimente mai normale şi obţin, prin modificarea din 1994 a Constituţiei Republicii Moldova, o autonomie în cadrul Moldovei.

Găgăuzii au început să caute sprijin politic internaţional în Turcia. Iată ce spune Gh. Ratcoglu, numărul doi în conducerea găgăuză, în convorbirea cu Jean-Baptiste Naudet. ("URSS, le reve turc des Gagaouzes", Le Monde, 28 mars 1991):

"Am plecat să solicităm ajutor de la Turcia, căci n-am obţinut nimic de la Moscova. Este de remarcat că dacă iniţiativa de constituire a unei republici găgăuze a fost rezultatul activităţii potentaţilor comunişti locali, încurajaţi de conservatorii de la

Moscova, astăzi găgăuzii par a fi decişi să se întoarcă, în forţă la originile lor, procedând totodată şi la derusificarea găgăuzilor. În sfârşit actualii conducători găgăuzi, vechi comunişti, ca preşedintele Ştefan Topal, adesea rusificaţi, care şi-au păstrat funcţiile de conducători, trebuie să facă faţă unei opoziţii moderate, grupată în jurul ziarului Gagauz Eri, anticomunistă şi favorabilă unui statut de autonomie în sânul Moldovei".

La 23 decembrie 1994, Parlamentul din Chişinău votează Legea cu privire la statutul juridic al localităţilor cu populaţie găgăuză. Conform art. 2 al Legii, Gagauz Eri (Ţara Găgăuzilor) are dreptul să-şi declare statalitatea pe plan internaţional, dacă Republica Moldova va intenţiona să-şi modifice actualul statut politic.

Se stabileşte ţinerea unui referendum în cele cinci raioane locuite de găgăuzi pentru a hotărî care din localităţi vor face parte din Găgăuzia. De asemenea, se supune votului alegerea capitalei: Comrat sau Ceadâr Lunga. Comisia mixtă moldo-găgăuză a hotărât care referendumul să se desfăşoare pe data de 5 martie 1995, în 34 de localităţi. La început găgăuzii au vrut să se facă referendum pe întreaga suprafaţă a celor cinci raioane (această suprafaţă constituie 11% din suprafaţa Republicii Moldova). În 24 de localităţi găgăuzii alcătuiesc peste 50% din populaţie, iar în celelalte 10 peste 1/3. Dintre aceste 10 localităţi numai 6 au fost de acord să facă

parte din Găgăuzia (în special din raţiuni economice – apropiere de centre raionale). În urma referendumului au intrat în Găgăuzia 30 de localităţi repartizate astfel: 12 în raionul Comrat, 6 în raionul Ceadâr Lunga şi câte 4 localităţi în raioanele Basarabeasca, Taraclia şi Vulcăneşti.

În privinţa capitalei Găgăuziei s-a votat în majoritate pentru Comrat.

În anexe sunt prezentate date statistice.

Başkanul (Preşedintele) Găgăuziei are rangul de viceprim-ministru al Republicii Moldova.

În ceea ce priveşte participarea găgăuzilor în Parlamentul Moldovei, proporţional ar avea dreptul la un număr de 3 deputaţi. În prezent sunt 5 deputaţi găgăuzi în Parlamentul Moldovei (aleşi pe listele electorale ale Partidului Democrat Agrar şi ale Blocului Unitatea Socialistă – Edinstvo).

Din păcate, deşi Republica Moldova este statul care i-a acordat autonomie şi nu URSS, liderii actuali ai Găgăuziei sunt rusofili şi rusificatori, neglijând populaţia majoritară, pe români (moldoveni). Toată administraţia foloseşte limba rusă, la Universitatea din Comrat se predă în limba rusă. Tinerii nu cunosc limba maternă. În această situaţie, cum se aplică recomandarea 1201, art. 11 a Consiliului Europei?

Există însă o intelectualitate găgăuză progresistă şi loială pământului românesc al Basarabiei. Unul dintre aceştia este prof. univ. Dionis Tanasoglu, şeful catedrei de istorie,

limbă şi literatură găgăuză la Universitatea "Ion Creangă" din Chişinău.

Numai în cadrul Republicii Moldova, fără delimitare teritorială, dar având o largă autonomie culturală, populaţia găgăuză se va putea dezvolta plenar.

Cultura găgăuză

În ceea ce priveşte cultura materială singurele monumente sunt clădirile bisericilor, masive, din piatră albă. Catedrala ortodoxă din oraşul Comrat este monumentală în genul catedralei de la Chişinău, dar a fost construită înaintea acesteia, la 1820.(M.Păduraru, Aspecte din istoria bisericii şi a neamului românesc, Ed. Trinitas, Iaşi, 1993, pg.100) "este biserica din Comrat: O adevărată catedrală...." (Gala Galacion, Zile basarabene, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1993, pg.66).

"Biserica din Comrat este vrednică să stea într-un oraş de mâna întâia. Seamănă mult cu Biserica Soborului din Chişinău. Are acelaşi plan, aceeaşi mărime şi aceeaşi lumină interioară. Dar biserica din Comrat arată ochilor mai mândră şi mai impunătoare fiindcă este aşezată pe deal" (Gala Galaction, op.cit.,pg.120).

În Găgăuzia sunt două muzee şi încă două puncte muzeistice toate cu profil etnografic. Aici se pot vedea portul popular, obiectele de artizanat, unelte, ş.a. De remarcat că

există multe asemănări ale obiectelor de artizanat cu cele româneşti şi bulgăreşti dar nici cea mai slabă influenţă rusească.

In comuna Beşalma există un muzeu al etniei găgăuzeşti, fondat de D.Caracioban. În acest muzeu sunt adunate izvoare scrise şi materiale referitoare la etnogeneza şi istoria poporului găgăuz.

Folcloriştii găgăuzi (cf. Datelor prof. D.Tanasoglu): Caşgarlî Mahmud (în Asia Centrală, sec.XI), cei din Balcani(sec.17-18), basarabenii: Toli Sibov, P.Draganov, Mihail Ciachir, V.Moşcov, N.Arabagi, N.Tanasoglu, Dionis Tanasoglu, N.Baboglu, M.Durbailo, etc. Dionis Tanasoglu a cules cântece, rapsodii, a întocmit schiţe instrumentale, a prelucrat cântece populare, a întocmit studii asupra muzicii găgăuzeşti şi dansului.

Traducătorii găgăuzi sunt: M.Ciachir, H.Manastârlî; N.Tanasoglu, Dionis Tanasoglu,etc.

Primul abecedar găgăuz a fost alcătuit şi editat de D.Tanasoglu (1958, 1990, 1996) şi primele manuale (1958-1962).

Grafia, alfabetul şi ortografia găgăuză au fost elaborate de D.Tanasoglu (1957-1958) iar aflabetul latin tot de D.Tanasoglu , în anul 1992, susţinut şi de N.Baboglu şi M.Chiosea.

L.A.Pokrovskaia, etnolog rus s-a ocupat de culegerea

şi înregistrarea cântecelor, baladelor, poveştilor populare găgăuzeşti.

Larisa Baurciulu din Comrat, licenţiată a Universităţii din Chişinău şi doctorand al Universităţii din Sofia se ocupă de studierea folclorului găgăuzilor.

În Găgăuzia apărea ziarul Ana Sozu (cuvântul matern), dar la 30 aprilie 1994, prin decretul nr. 235, premierul rusofil al Moldovei, Andrei Sangheli, l-a suspendat, înlocuindu-l cu ziarul de limba rusă "Vesti Gagauzi";

Găgăuzii au avut şi au personalităţi importante, dar nu există o evidenţă a acestora; s-au remarcat în viaţa politică şi în cultura României, Basarabiei, Rusiei, Bulgariei, Canadei, etc. Se cunoaşte că Lascăr Catargiu era găgăuz, afirmându-se în viaţa politică a României din perioada apartenenţei sudului Basarabiei la România (1856-1878)(N.Rusali, Ce sunt şi ce vor ei, Tinerama, 8-15 noiembrie 1990, pg. 8-9).

Profesorul universitar de istorie, de origine găgăuză, Mihail Guboglu, un recunoscut savant, a avut ca teză de doctorat "Găgăuzii în lumina istoriei", publicată în revista "Ildîrîm", nr.2, 1939, Constanţa-Bazargic. Preotul-protoiereu, stavrofor-iconom Mihail Ceachir, născut în anul 1861, în oraşul Ceadâr Lunga, a tradus aproape toate cărţile de cult în limba găgăuză. Prima carte a apărut la tipografia eparhială din Chişinău, în anul 1908, cu text paralel găgăuz şi slavon (Mircea Păcurariu, Basarabia-Aspecte din istoria bisericii şi

neamului românesc, Editura Trinitas, 1993, 100 pag.).

Mihail Ceachir este şi autorul unui "Dicţionar găgăuz-român, editat la Chişinău, 1938, 138 pag. A mai scris istoria găgăuzilor din Basarabia (Bessarabialî gagauzlarîn istoriasî, Chişinău, 1934), scriind şi ediţia în limba română (1935). În cursul lunii mai 1996, Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova a deschis la Chişinău expoziţia "Mihail Ceachir-135 ani".

Profesorul universitar P.Draganov (Dragan), născut la Comrat, a fost, înainte de primul război mondial, directorul Bibliotecii Imperiale de la Sankt-Petersburg.

În Bucureşti trăeşte pictorul Ion Papazoglu apreciat la multe expoziții din perioada 1930-1960. Tot în Bucureşti şi-a desfăşurat activitatea muzicianul Ion Fazlî, absovent al Academiei Regale de Muzică din Bucureşti.

La Chişinău, în perioada 1941-1944, V.Vlah din Comrat, a fost directorul adjunct al Liceului Bogdan Petriceicu Haşdeu. Cuemgi a fost profesoară de gimnastică la liceul Regina Maria, Fazlî-profesoară de lucru manual la liceul Regina Elisabeta şi Nadejda Cazanaclî, profesoară de matematică la acelaşi liceu. Alexandru Bârlădeanu a fost viceprimministru al României în perioada 1956-1966.

În Republica Moldova, până în anul 1965, Uniunea Scriitorilor din Moldova primise în rândurile sale două nume importante ale literaturii găgăuze: poetul, prozatorul şi

pedagogul Dionis Tanasoglu (în anul 1958) şi D.Cara Cioban (în anul 1964). Dionis Tanasoglu este o personalitate proeminentă a literaturii şi culturii găgăuze. Este membru şi al Uniunii Scriitorilor din România. Între anii 1970-1980, la Uniunea Scriitorilor au fost primiţi : Mina Chiosea, N.Baboglu şi St.Curoglu.

După 1985, săptămânalul "Literatura şi Arta" a oferit, lunar, o pagină condeierilor găgăuzi (N.Rusali).

Scriitorii găgăuzi mai importanţi sunt: Mahmud Caşgarlî, Iusuf Balasagunlu, Mihail Ceachir, N.Arabagiu, N.Tanasoglu, Dionis Tanasoglu, D.Cara Cioban, St.Curoglu, Tudor Zanet, Tudor Marinoglu, Petri Cibotar, Mina Chiosea, ş.a. Criticul literar Grigore Topuzlu. Uzii, în Asia Centrală, aveau în sec. XI o viaţă culturală bogată. Mahmud Kaşgarlî, autorul unui Dicţionar al limbii turce (Divan ü Lügat it-Türk, vol.I, Ankara, 1939), publicat în sec.XI este o adevărată enciclopedie a timpului său.

Nicolae Baboglu a scris volumul de poezii "Trandafirii dragostei", tradus şi în româneşte şi a editat abecedarul în limba găgăuză, pledând totodată pentru introducerea grafiei latine în scrierea găgăuză.

Dionis Tanasoglu a scris primul roman în limba găgăuză "Uzun chervan" şi l-a tradus în română, precum şi poezii şi piese de teatru. Este bun cunoscător al limbii şi literaturii româneşti.

Un alt scriitor Mina Chiosea, născut în comuna Beşalma, absolvent al Facultăţii de istorie a Universităţii din Chişinău, se întoarce în comuna natală în calitate de director de şcoală. Prima lui carte "Câsmet" (Noroc), apare în anul 1973. După aceasta, la diverse edituri din Chişinău apar: "Cardaşlâc" (Frăţie), "Toopran urec gugumesî" (Mireasma pământului), "Hazar ol" (Fii gata), "Umutlar"(Speranţele), "Sabansalarsun gun "(Bună ziua soare), "Dattam omurdean" (Gustul vieţii) ş.a. Poeziile lui au fost traduse în română, letonă, azeră, tătară. Este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova şi un susţinător al trecerii scrierii găgăuze la grafia latină.

Scriitorii tineri sunt: V.Filioglu, T.Zanet, T.Marinoglu, P.Ialîngi, S.Bulgar ş.a. Traducători: M.Ciachir, H. Manastarlî, N.Tanasoglu, D.Tanasoglu, N.Baboglu.

La Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova de istoria şi cultura găgăuză se ocupă oamenii de ştiinţă găgăuzi şi găgăuzologi M.N.Guboglu, Ion Dron, E. Colţa, Gavril Gaidargi. Acesta din urmă a fost şeful secţiei de găgăuzologie şi director adjunct al Institutului pentru minorităţi al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. In prezent şeful secţiei de găgăuzologie este Ion Dron.

Ne exprimăm speranţa că vor înlocui grafia cirilică cu grafia latină după modelul limbii turce obţinând o mai mare deschidere spre lume.

În anul 1991 s-a deschis la Comrat o Universitate pentru Găgăuzia. Dionis Tanasoglu a fost rectorul acestei universităţi între anii 1991 şi 1993. Universitatea are trei facultăţi: cultura găgăuză, drept şi economie, agronomie. D. Tanasoglu a introdus predarea în limba găgăuză a 16 discipline, în limba bulgară 12 discipline, dar şi în limbile română şi rusă. Dezideratul Universităţii era de a face posibilă folosirea limbii găgăuze în administraţie. Dar demnitarii locali, foşti conducători sovietici, au transformat Universitatea din Comrat într-o universitate în limba rusă. În Universitatea din Comrat, 15% din studenţi sunt găgăuzi, 15% sunt bulgari, 25% moldoveni, iar restul ruşi, ucraineni, etc.

La Universitatea pedagogică "Ion Creangă" din Chişinău, unde se pregătesc învăţători de limba română şi de limba găgăuză, funcţionează grupa de filologie găgăuză (cu peste 100 de studenţi), având ca profesori pe Dionis Tanasoglu, N. Baboglu şi alţi oameni de ştiinţă găgăuzi.

Comrat – capitala găgăuzilor

Între anii 1811-1817, pe actualul teritoriu al Comratului erau localităţi: Chiriet, Copceac şi Djacalin, locuite în ordinea dată de moldoveni, găgăuzi şi bulgari. În anul 1817, Comratul este menţionat în documente ca un centru administrativ populat

de locuitorii celor trei localităţi. Comratul a evoluat rapid ca centru comercial, administrativ şi cultural. În anul 1822, se termină construcţia Catedralei monumentale. Între anii 1856 şi 1858, Comratul a fost reşedinţa unui judeţ cu acelaşi nume, înfiinţat de ruşi pentru a avea un centru administrativ al localităţilor pe care au reuşit să le sustragă, faţă de hotarul stabilit la Conferinţa de la Paris.

Limba de circulaţie a celor trei etnii era limba română, pe care o cunoşteau cu toţii. Religia ortodoxă, comună celor trei etnii, constituia un liant şi conducea la căsătorii mixte. În catedrală, slujba religioasă se făcea în limba română (Iulian Friptu).

Populaţia găgăuză a crescut într-un ritm mai rapid astfel că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea populaţia găgăuză era preponderentă, urmată de moldoveni şi bulgari. Astăzi, populaţia Comratului este găgăuză în proporţie de 68%, urmată de moldoveni în proporţie de 12%. Bulgarii, în procent de 3%, de fapt s-au găgăuzit.

În anul 1888, s-a înfiinţat Liceul real din Comrat. Unul din cele trei licee reale din Gubernia Cherson, alături de acelea din Odessa şi Chişinău. Acest liceu, cu profesori de prima mărime, a fost matca unei mari serii de intelectuali: profesori, avocaţi, medici, agronomi, ingineri, preoţi, scriitori, pictori, politiceni, academicieni în Basarabia, România, Republica Moldova, Rusia, Turcia, Canada, ş.a. (N. Tanasoglu, N. Arabagi, P. Draganov, A. Galaţan, V. Vlah, I. Popazoglu, D.

Basu, N. Kâlcik, I. Bodeanski, Al. Bârlădeanu, Gleb Drăgan, George şi Dim. Kaikî, Iuri Kâsa, Anatol Măcriş, Boris Tucan ş.a.)

În anul 1941, ruşii au distrus până în temelii monumentala clădire a liceului şi capela, casa directorului, clădirea internatului, punând capăt acestui focar de cultură. Ar fi de dorit ca noua Universitate să preia drapelul, şi să se dezvolte ca o universitate găgăuză, cu grafie latină şi nu ca o universitate rusă pentru găgăuzi.

La Comrat, au avut loc primele montări teatrale găgăuzeşti, Ansamblul de cântece şi dansuri "Duz-Ava", filiala Filarmonicii de Stat a Moldovei.

Populaţia actuală a Comratului este 32.000 de locuitori.

Situaţia politică actuală

Republica Moldova a fost lăudată pentru tactul cu care a rezolvat problema găgăuză. Dacă liderii găgăuzi proferau, la începutul luptei lor pentru conservarea fiinţei naţionale, ameninţări la adresa Moldovei şi fluturau lozinca unui stat separat, total independent de Moldova, conducătorii Moldovei

au ştiut să tempereze aceste impulsuri, acceptând şi o susţinere din partea Turciei; aceasta a ştiut să apeleze la sentimentul etnic şi să-i îndepărteze într-o anumită măsură de Moscova şi de rusificare, sfătuindu-i că numai în componenţa Moldovei, Găgăuzia este viabilă şi se poate dezvolta. Vizita preşedintelui Turciei Suleiman Demirel, la iniţiativa Preşedintelui Moldovei, Mircea Snegur, a produs o cotitură în acţiunile liderilor Găgăuziei. În prezent, Moldova se ocupă de relaţiile externe, de apărare (Găgăuzia şi-a desfiinţat gărzile armate), de paza frontierelor (cu Ucraina, în cazul Găgăuziei, singura frontieră cu alt stat). Organele supreme ale Găgăuziei se subordonează celor din Moldova. Preşedintele Găgăuziei se numeşte, în limba găgăuză Başkan şi are rangul de viceprimministru al Republicii Moldova.

Când Moldova va fi condusă de democraţi adevăraţi şi în Găgăuzia vor conduce democraţii. În această situaţie, Găgăuzia se va apropia şi de România aşa cum au fost găgăuzii cetăţeni loiali ai României în perioada 1918-1940.

Profesorul Şt. Ciobanu despre loialitatea găgăuzilor: "Dintre toate minorităţile din Basarabia, populaţia găgăuză este cea care se apropie cel mai mult de poporul român prin calităţile sale spirituale, prin lealitatea sa şi prin blândeţea firii sale. Trebuie subliniat faptul că toţi găgăuzii vorbesc perfect româneşte, iar în regiunea Comrat mulţi dintre ei folosesc atât limba română, cât şi cea găgăuză (Şt. Ciobanu, Basarabia,

populaţia, istoria, cultura, Bucureşti, 1941, pg. 34, Academia română, Studii şi cercetări XIII)

Intelectualitatea progresistă şi loială pământului românesc al Republicii Moldova îşi dă perfect de bine seama că folosirea limbii ruse în administraţie şi şcolile medii şi superioare va conduce la dispariţia naţiei găgăuze, aşa cum au dispărut zeci de naţionalităţi în cadrul Rusiei. Numai o colaborare cu românii, în mijlocul cărora trăiesc, va conduce la o dezvoltare pe multiple planuri a găgăuzilor. Românii nu au procedat niciodată la asimilarea minorităţilor, ştiind să aprecieze aportul fiecăreia la progresul general.

Găgăuzia – Date statistice

1. Suprafaţa Găgăuziei este de 1831,5 km² ceea ce reprezintă 5,4% din suprafaţa Republicii Moldova (33.400 km²)

2. Populaţia totală a Găgăuziei este de 171.500 de locuitori, ceea ce reprezintă 3,9% din populaţia Republicii Moldova (4.335.336 loc.). Din această populaţie găgăuzii sunt în număr de 128.239, deci într-o proporţie de 78,7%. În 24 de localităţi găgăuzii reprezintă peste 50%, iar în 6 localităţi

reprezintă sub 50%. Populaţia Găgăuziei locuieşte în 3 oraşe (Comrat, Ceadâr-Lunga, Vulcăneşti) şi în 27 de localităţi rurale.

3. În Găgăuzia locuiesc 9.000 de moldoveni, ceea ce reprezintă 7% din populaţia Găgăuziei. Restul de 14% îl reprezintă bulgarii, ucrainenii, ruşii, evreii, ş.a.

4. Găgăuzii, care nu locuiesc în Găgăuzia şi sunt în cadrul Republicii Moldova sunt în număr de 24.000, astfel populația totoală găgăuză în Republica Moldova este de 153.000.

În afara Găgăuziei localitățile cu un număr important de găgăuzi sunt: Chişinău (5808), Basarabeasca (2451), Tiraspol (1909), Tighina (1554), Cahul (1245), Burlăceni, raionul Vulcăneşti (1090), Baurci, raionul Căinari (501), Taraclia (725), Cimişlia (226), Ciumai, raionul Taraclia (329), Etulia, raionul Vulcăneşti (312), Moscovei, raionul Cahul (128), Vişineşti, raionul Cantemir (182), Sadâc, raionul Cantemir (148), Iargara, raionul Leova (145), Albota de Sus (242), Cealâc (171), Satul nou (288), Salcia (194), Sofieni (388), toate în raionul Taraclia. De remarcat că fostul raion Vulcăneşti s-a scindat în două: o parte a trecut în Găgăuzia, iar cealaltă parte reprezintă Vulcăneştiul moldovenesc. În anexele 1 şi 2 se arată populaţia Găgăuziei şi a găgăuzilor din afara Găgăuziei. În anexa 3 – Harta Găgăuziei. Găgăuzia, administrativ, are 3 raioane (dolai, în limba găgăuză): Comrat, Ceadâr-Lunga şi Vulcăneşti.

5. Capitala Găgăuziei este oraşul Comrat cu 32.000 locuitori. La Comrat funcţionează o Universitate. Comunele cu populaţie compactă găgăuză (98%) sunt Beşalma, Gaidar, Chiriet Lunga şi Joltai. La Beşalma există un muzeu etnografic găgăuz.

LES GAGAOUZES

par le dr. **Anatol Măcriş**

Les Gagaouzes

Les derniers ans, tant dans la vie politique de la République de Moldavie, que dans les actions diplomatiques de l'OSCE et dans la presse de la République de Moldavie et dans la presse internationale, sont apparues des informations à propos des gagaouzes du sud de la Bessarabie, en faveur de leur autonomie. Avant de passer à l'analyse de ces actions, nous allons montrer la situation actuelle, l'histoire et l'ethnogenèse de cette peuplade, son organisation administrative et sa culture.

Situation Presente

A l'heure actuelle, le plus grand et compacte nombre de gagaouzes se trouve dans la République de Moldavie, où ils ont obtenu un certain statut d'autonomie, sur un territoire qui a pris le nom de Gagauz Eri (Gagauzland) ou Gagauzia. Dans la République de Moldavie, les gagaouzes habitent cinq départements du sud de la république, à savoir: Comrat, Ceadâr-Lunga, Bassarabeasca, Taraclia et Vulcaneşti. Les localités de ces départements, dans lesquelles les gagaouzes

se trouvent en proportion de 50%, sont entrées automatiquement dans la Gagauzia. Dans les autres localités, dans lesquelles la majorité appartient aux roumains et aux bulgares, a eu lieu, le 5 mars 1995, un référendum, la population ayant à se prononcer si elle desire entrer dans la composition de la Gagauzia ou s'attacher aux départements voisins. À la suite de ce référendum, des dix localités cinq se sont déclarées pour l'entrée dans la Gagauzia, si bien qu'à présent celle-ci comprend 30 localités, dont 25 à majorité de gagaouzes et 5 minoritaire. Ces localités sont ainsi situées: 12 das le département de Comrat, 6 dans celui de Ceadâr-Lunga, 4 dans celui de Basarabeasca, 4 dans celui de Taraclia et 4 dans celui de Vulcăneşti.

Il existe en tout 150.000 gagaouzes, faisant partie, en majorité, de la Gagauzia. Un nombre d'environ 32.000 se trouve dans l'Ukraine, la plus-part dans les anciens départements roumains de Cetatea Albă et Ismail. Enfin environ 10.000 gagaouzes se trouvent dans Kazahstan, Uzbekistan et Sibérie; ce sont tous gagaouzes de Bessarabie, transferés par les Russes en 1909-1910 ou déportés par les Sovietiques en 1941-1949.

On les trouve dans la Fédération Russe, au Kazahstan et Uzbekistan. En outre, il y a encore 10.000 gagaouzes en Bulgarie, dans le "Cadrilater" et dans le département de Varna; d'ailleurs, c'est ici l'espace dans lequel s'est formée l'ethnie

des gagaouzes, au XII-XIII s., d'où ils ont émigré en Bessarabie, entre 1770-1830. D'autres 5000 gagaouzes se trouvent dans l'ouest de la Bulgarie (Custendil, Pirotsk, Botevgrad), dans l'est de la Serbie (Nish) et dans la Macédonie. En Roumanie, les gagaouzes representent une minorité peu nombreuse, quelques milliers seulement et ils habitent spécialement à Mangalia et dans les villages Ion Corvin, Þipote, Deleni, Petreni et Vama Veche. Après la prèmiere guerre mondiale, en voyage vers Tulcea, C. Lascarov-Moldoveanu rencontra des villages de gagaouzes, par exemple à Cataloi, où cohabitaient des roumains, des gagaouzes et des italiens. M. Sanielevici, rencontre à Techirghiol une gagaouse d'une beauté classique. N.Iorga , dans ses pérégrinations dans toutes les régions roumaines, entreprit un voyage de Tulcea à Constanta, dans la voiture d'un gagaouze. Récemment ont rencontré des gagaouzes et ont écrit à propos d'eux, Andrei Oişteanu (dans la revue "22") Luca Piti (dans la revue Echidistanţe, février 1993, Iassy). Ces écrivains ont trouvé des gagaouzes dans les villages de 2 Mai et de Vama Veche. Dans les autres régions du pays il y a des gagaouzes réfugiés de Bessarabie. Beaucoup parmi ceux-ci ne sont pas enregistrés dans le recensement en tant que gagaouzes, étant donné qu'il y a maints mariages mixtes, les gagaouzes etant eux-aussi des chrétiens orthodoxes. Il faut retenir que leurs noms n'ont, parfois, aucune résonnance

étrangère pour la langue roumaine (voir des noms comme Topal, Ciolac, Chior, Uzun, Urum, Chelep, Papazoglu, Guboglu, Arabagi, Catargiu, Topciu, Dragan, Jeju, Ciachir, Coiciu, caragea, Siupiur, Tucan,etc.).

En 1987, la télévision turque a réalisé un film documentaire à la Vama Veche, concernant la langue, le costume et le folclore des gagaouzes de Roumanie. La premier homme de science qui a écrit sur l'ethnogenèse, l'histoire et la langue des gagaouzes a été C.Jirecek. En Roumanie ont écrit à propos d'eux George Bratianu, N.Iorga, Ion Nistor, Aurel Decei, M.P.Guboglu, V.Drâmbă, C.Rezachevici, Andrei Oişteanu. Le pretre Mihail Ciachir a écrit une "Histoire des gagaouzes de Bessarabie", édité à Iassy en 1935; parmi les publicistes il faut citer N.Rusali, Anatol Măcriş et d'autres. En Bulgarie ont écrit sur ce thème G.Balascev, A.Manov, P.Mutafciev, E.Boev, E.Gradişliev, V.Marinov, E.Sacev, G.Zlatarski, St.Dimitrov, G.Dimitrov, A.Işirkov etc. En Pologne, à Cracovia, il y a un centre d'études sur les gagaouzes, les chercheurs étant T.Kowalski, P.Wittek, Wl.Zajackowski. En Allemagne, le problème des gagaouzes est étudié par Gerhard Doerfer et Ernst Max Hoppe. En Russie, l'histoire, l'ethnogenèse et la langue des gagaouzes ont été étudiées par V.A.Moşkov, N.A.Baskakov, P.A.Danilov, N.S.Derjavin, L.A.Pokrovskaia et d'autres. En Turquie c'est Inalcik Halil qui s'en occupe, En EUA Kemel Karpat de

l'Université Madison-Wisconsin. Dans la république de Moldavie ce sont les hommes de science d'origine gagaouzes D.Tanasoglu, M.Marunevici, S.Curoglu, M.N.Guboglu, G.Gaidargi de même que les non gagaouzes, B.Tucan, I.Meshceriuc, V.Zelenciuc, Ion Dron et d'autres.

L'éthnogénèse ogouze des gagaouzes, avec une influence secondaire des pétchenegues et coummans, est pratiquement acceptée par l'unanimité, moins la majorité des scientistes bulgares, qui continuent à vouloir démontrer la provenance des protobulgares des gagaouzes et même leur origine bulgare (des bulgares qui ont perdue leur langue, à la suite de la turcisation).

Histoire et Ethnogenèse des Gagaouzes

Les pétchénègues, les uzes et les coumans, qui occupaient les steppes entre le lac d'Aral et la Mer Caspique, dans la seconde moitié du premier millénaire de notre ère, étaient vassaux du roi Khazars. Après l'an 975, lorsque le royaume des Khazars fut détruit par le prince russe Sveatoslav, les petcénègues, les uzes et les coumans ont émigré vers l'ouest, s'installant au nord de la Mer Noire et dans les territoires des roumains, jusqu'à la grande invasion des tatars. En 1065 les uzes passent le Danube et sont vaincus et

sont installé dans la Macédoine, et en partie dans la zone de Varna et Cavarna. Les pétchénègues à leur tour, après leur défaite de Lebunion, sont installés à Moglena, au nord de la Grèce. Une autre partie se sont établis dans la région de Nish, Botevgrad, Kustendil et ils forment la peuplade des shops, parleurs de langue gagaouze (Bojidar Dimitrov: Gagaouzite, koi sa te? Poslanie, no.3 juillet 1992, p.12). Mais aussi, une partie des pétchénègues sont revenues aux bords de la Mer Noire, dans la région de Varna, Cavarna (Bulgarie) et Mangalia (Roumanie).

Après la bataille de Kalka (1223) les coumans ont passé le Danube avec les tribus suivantes: gagalis (gagialis), uzes, caïqys, citaci, surguci et gagaouzes, les derniers ayant fondé l'etat de Uzi-Eyalet (D.Balascev, A.Manof, I.Nistor, M.Ciachir, D.Tanasoglu, Ion Dron). Les surguci se sont assis aux alentours d'Andrinople.

À partir de la seconde moitié du XIe s., les pétchénègues, uzes et coumans doivent avoir constitué de petites formations autonomes sur le territoire de l'ancienne Scythia Minor et dans la région adjacente, jusqu'au delta du Danube (G. Bratianu, la Mer Noire t. I, pg. 238). Certains auteurs considèrent les gagaouzes comme étant surtout les descendants des uzes, auxquels appartient aussi l'écriture de Orhon (Moşkov, Gagauzâ Benderscogo uzeda, 1900, pg. 24). D'autres auteurs, à commencer par Jirecek, considèrent les

coumans comme étant les fondateurs de l'etat oguz; le plus probable c'est que tous ces trois peuples, petchénèuges, uzes et coumans ont formé le substratum des gagaouzes.

Au XIII[e] s., les formations autonomes se sont constituées dans un état indépendant - l'etat des Oguzes – fondé sous l'égide de l'Empire Byzantin. Dans la bulle d'Assan II, tsar des bulgares, accordée en 1230 aux commerçants de Raguse, il est mentionné que dans la région de Cavarna-Balcic s'est installé un peuple turcoman, de religion chrétienne, lequel s'est organisé dans la principauté de Cavarna, ayant le siège central à Balcic, ultérieurement à Cavarna.

En 1261, le sultan seldjoucide Izzedin Kaikauz (1238-1278), dont la mère était d'origine grècque, détroné et chassé de son sultanat de Iconium, obtient de l'Empereur Michel VIII Paléologue, la permission de fonder un état dans le cadre de l'empire, dans le Paristrion, c'est-à-dire dans la Dobrudja. Lá-bas, dans la Dobrudja et dans le nord de la Bulgarie, Kaikauz fonda en 1263, l'état Oguz. La population était turcophone et chrétienne (uzes, petchénègues coumans, seldjoucides) et tous les habitants se considéraient comme étant des descendants d'Oguz un aïeul fondateur sémi-légendaire Oguz-Khan. L'etat Oguz était indépendent des tsars bulgares et de la patriarchie bulgare de Tîrnovo, se trouvant directement sous l'autorité politique et ecclésiastique de Constantinople.

Le passage en messe des gagaouses au chrétianisme

provoque un sérieux traumatisme dans la conscience collective ottomane, vu que, dans la mémoire de la langue turque, la dénomination de cette éthnie est synonyme avec la trahison de la juste croyance (N. Rusali). A l'heure actuelle, l'etat turque manifeste de symphatie envers les Gagaouses.

À Cavarna, capitale de l'état gagaouze, il y avait un exarque (prélat de juridiction épiscopale), sous l'autorité de la Patriarchie de Constantionople (M. Ceachir).

La première attestation historique des gagaouzes est comprise dans le poème national des oguzes, écrit en langue persane, Oguz-Name. Ce poème fut publié en 1600 par Sayd Lockmann. Le manuscrit se trouve à la Bibliothèque Nationale de Vienne (no. 1001, f. 109v-117v) accompagné d'une traduction en latin de J. J. Lagus: Sayd Lokmann ex libro turcico Oguz-Name inscribitur excerpta, Helsingfors (Helsinki) 1854.

Le successeur de Kaikauz est Sary Saltyk. Durant une certaine période les chefs de l'Etat Oguz ne sont pas connus. En 1346, cet état a pour chef Balica, d'origine uze ou coumane. Sous Balica, la capitale état à Balcic. Le titre de Balica était "archonte de Carvouna". Dans cette période, l'était des gagaouzes arrive à un important développement, ayant des relations ave l'Empire Byzantin, avec le tsar bulgare de Tîrnovo, avec les tatars et les vénitiens, avec lesquels il a conclu un traité de commerce (Mihail Ceachir).

A partir de 1354, l'Etat Oguz (des gagaouzes) est conduit par le frère de Balica, le "despote" Dobrotich, sous lequel il arrive à son apogée.

Après 1417, l'Etat des gagaouzes s'effiloche, en tant que formation politique et il entre dans la composition de l'Empire Ottoman. Mais sa population ne disparaît pas; elle est restée en place avec sa langue et sa religion chrétienne. Les gagaouzes restent sous les ottomans, fréquentent des écoles et des églises grecques, écrivent leur lange avec l'alphabet grec. Encore de nos jours il y a des gagaouzes à Varna-Bulgari, qui parlent le grec. Certains auteurs notent que les gagaouzes utilisaient les lettres valaques (Coepen P., Die Bulgaren in Bessarabien, St. Petersbourg, 1854).

En 1659, le voyageur turc Evlia Celebi, chemin faisant vers Iassy, nommait la région du nord-est de la Bulgarie "Uzi-Eyalet", c'est-à-dire "Pays de uzes", et leur langue "citac", nom qui est donné aussi aux habitants de quelques villages de Bessarabie, par exemple Satâlâc-Hagi (Alexandrovca, Alexandreni). En 1888 Belcio Neikov Diacov, dans son ouvrage "Sbirki ot narodnia jivot za praotțite na St. Caragea", fait référence a l'existence d'une république des gagaouzes - Vister - vers la fin du XVIII. Jusqu'à la démolition de la ville de Vester, celle-ci était le centre d'une population de gagaouzes, d'environ 100 villages.

Le professeur univ. Dionis Tanasoglu de l'Université

pédagogique de Chişinău a élaboré une nouvelle théorie sur l'éthnogénese des gagaouzes. Ceux-ci serions les successeurs directs des ogouzes, plus precisément, des hakogouzes (ceux-ci sont "des vrais ogouzes", c'est à dire qui n'ont pas adopté l'Islam dans leur existance dans l'Asie Centrale. Ils ont migré en Europe, en passant directement du chamanisme au christianisme).

Les transformations phonétiques de leur nom sont:

Hakoguz – gagoguz – gagouz – gagaouz

Ces sont les gagaouzes qui ont fondé l'etat "Uzi-Eyalet", dans la zone Cavarna-Varna.

Le savant gagaouze de Chişinău, Gavril Gaidargi, philologue, directeur adjoint de l'Institut des minorités de l'Académie de Moldavie et chef de la section de gagaouzologie du dit Institut, considère que l'épisode Izzedin-Kaykauz n'a eu q'une contribution mineure (même nulle) à l'éthnogénèse des gagaouzes. Ion Dron actuel chef de la section de gagauzologie est de même opinion.

Aussi le professeur D. Tanasoglu a la même opinion sur l'impact de la période Izzédin-Kaykauz sur l'éthnogénèse du peuple gagaouze.

La première notation du nom des gagaouzes date de 1853 (Coeppen, Jahrbuch der Dobrutschadeutschen, St. Petersburg 1854). L'historien roumain Aurel Decei, à propos des "citaci": De même que le sultan Mehmet II ironisait le chef

des “ceux avec des brebis blanches”, en le considérant l’usurpateur du trône de Timour-Lenk, de même Hasan padichah – turcoman pur injurait les ottomans, en les nommant “citac”, c’est-à-dire des turcs impurs, mélangés, en affirmant que les vrais turcs sont en lutte avec le citakisme (Türklük Citakliklar, Istoria Imperiului Ottoman, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, pg. 128).

Aujourd’hui l’opinion est unanime à admettre que l’ethnogènese des gagaouzes doit être placée dans la région de Cavarna et qu’elle eût lieu dans les XI-XIV s. (A. Oişteanu). Les dernières années, les historiens bulgares ont de vives préoccupations concernant l’ethnogenèse des gagaouzes. Si jusqu’en 1930 les savants bulgares (I. D. Sishman, B. Tzanev, St. Mladenov, A. Ichirkov, Iv. Dimitrov) se ralliaient à la théorie coumane de Jirecek, ceux des nos jours, influencés par le prestigieux historien P. Mutafciev, lequel commenca par adhérer à la théorie de l’ethnogenèse coumane, pour soutenir ensuite l’origine bulgare, élaborent maints études, contenant des explications variées, afin de démontrer que les gagaouzes sont des bulgares turcisés. Ainsi, V. Marinov, dans l’article “Po vaprosu za proizhoda na gagauzite v Bălgarii”, A. S. B. Sofia, pg. 157-167, énonce fermement cette théorie, mais les exemples fournis sont des cas particuliers de turcisation de quelques villages bulgares de la zone de Varna-Provadia-Shumen. Ivan Gradeshliev en “Gagauzite” (Bibl. Dobrudja no.

5, Dobrotich 1993, pg. 126) avec une bibliographie contenant 179 titres, après avoir passé conscieusement en revue les théories existantes sur l'ethnogenèse des gagaouzes et présenté succintement à peu près tous les ouvrages ayant trait aux gagaouzes, arrive à la conclusion de leur ethnogenèse bulgare, s'appuyant surtout sur P. Mutafciev. Le but évident de ces efforts des savants bulgares est la démonstration du caractère et de l'appartenance bulgare du despotat de Carvuna (Cavarna) et l'appartenance hisorique de la Dobrudja toute entière à la Bulgarie. Autrement on ne peut pas expliquer leur interêt vis-à-vis d'une peuplade de 10.000 habitants, qui n'apparaissiant pas même dans les récents recensements.

La Langue des Gagaouzes

L'orientaliste T. Kowalski de l'Université de Cracovia, qui a étudié les dialectes turcs du nord-est de la Bulgarie a établi que la langue des gagaouzes est une langue à part, indépendante, ayant dans sa composition trois structures:

a. Un niveau linguistique archaique (petchénègue, uze (oguze), coumane), antérieur au XIIIe s. L'écrivain et publiciste tatar Taufic Aidi, après avoir visité le musée de l'ethnie des gagaouzes du village de Bechalma, rayon de Comrat et pris contact avec sa langue, a écrit dans le livre de museé: "Le fait

que la langue des gagaouzes conserve des mots inusités, caracteristiques aux langues parlées par les shortzi, hacashi et iakuts (Sibérie), démontre le chemin longue et compliqué du développement des gagaouzes. Avant de s'installer entre Dniestr et le Prout, ils ont habité pendant longtemps, au-delà du Danube" (N. Rusali)

b. Un niveau turcique sudique – la langue des seldjoucides.

c. Un niveau originaire de la langue turco-ottomane. Ce point de vue est soutenu par la majorité des scientifiques, en dehors des bulgares, qui soutiennent que les gagaouzes sont des bulgares turcisés. L'idée est fausse, vu que les turcs pouvaient prétendre le passage à l'islamisme, mais non pas à la langue turque, l'élément ethnique n'ayant pas d'importance dans un état multinational de confession prépondérante musulmane.

Dans leur étude "Quelles sont les langue parlées sur le globe" L. Wald et E. Slave placent la langue des gagaouzes dans la famille des langues turques et présentent la suivante classififcation (en adoptant celle de N.A. Baskakov, Moskwa 1960): les langues turques se divisent en deux rameaux, l'est et l'ouest. Celui de l'ouest comprend: les groupes du bulgare, oguz, kypceak et karluk: a) dans le groupe bulgare entrent les langues: vieux bulgare, khazar et l'actuelle langue tchiuvask, b) dans le groupe oguz entrent les sous-groupes oguz-

turcmen, oguzo-bulgar et oguzo-seldjuc; le sousgroupe oguzo-turcmen comprend la vieille langue des oguzes, l'actuelle langue turcmenne et le truhmane; le sousgroupe oguzo-bulgar comprend les vieilles langues des petchénègues, des uzes, de même que l'actuelle **langue gagaouze**; le sousgroupe oguzo-seldjoucide comprend les langues seldjoucide, le vieil osmane et les actuelles langues turque et azerbaidjane; c) dans le groupe Kipceak entrent les sousgroupes kipceak-couman (le vieux couman et les actuelles langues karaime, kumyks, caraceavo-balkare et la langue des tatars de Crimée), kipceak-bulgar (la langue de la Horde d'Or et les langues actuelles tatare et bashkire), kipceak-nogai (nogai, caracalpaque); d) dans le groupe karluk entrent les sousgroupes karluk-uigur (le vieil uigure) et karluk-horezmic (la langue de la Horde Blanche, nagatai, le vieil uzbek, de même que les langues actuelles uzbek et uigure).

La classification de Nicholas Poppe (Instroduction to Altaic Linguistic, Wiesbaden, 1965, pg. 33-36) est basée sur le critère de la prononciation de trois mots turcs: ayak, dag, sari et se présente ainsi:

I. La langue yakoute;

II. La groupe de nord-est: touvine, hakasse, ouĩgoure jaune, şora, tchulyme, touba;

III. Le groupe de nord-ouest: altaï, bachkire, karacalpaque, karatchan-balkare, karaúme, kazache, kirghise,

kumyque, tatare (Volga), tatare sibérienne, criméenne et dobrudjenne;

IV. Le groupe de sud-est: ouzbeque, ouïgure, salare, karlouque;

V. Le groupe de soud-ouest ou oghouze: turque, azerbaidjanais, turkmène, gagaouze.

La langue des petchénegues et des ouzes a été influencée, dans XI-XIII-e siécles, par la langue des coumans, vu qu'ils habitent parfois le même territoire.

Les savants gagaouzes de Chişinău considerent que la langue gagaouze est la plus proche de la langue oguze (Gavril Gaidargi, Dionis Tanasoglu, Ion Dron).

L'apparition des Gagaouzes en Bessarabie.

L'imigration des gagaouzes de nord-est de la Bulgarie et du sud de la Dobrudja, commença dans les années 1770, dans la période des guerres russo-turques. Le boyard roumain Iordache Balş amènent des gagaouzes sur ses terres du département de Lăpuşna. Ici les gagaouzes fondent deux grandes villages Ceadâr et Orac. Il insatalle aussi des gagaouzes sur ses terres du département de Fălciu, dans le ville de Huşi et les villages de la vallée de l'Elan. Mihai Sturdza et d'autres boyards de Moldavie en firent autant. Voici les

relations de G. Ghibãnescu (Originea Huşilor, Bârlad 1887, pg. 35-49): "Les bulgares sont venus en Moldavie en 1871, au nombre de 2000 a Huşi et 1000 dans le département. Ils sont venus en trois reprises:

a) les plus nombreux habitent le faubourg bulgare et parlent un bulgare propre;

b) ceux qui sont venus de l'interieur de la Turquie se sont installés dans les villages autour de l'Elan et parlent la langue des gagaouzes;

c) ceux qui sont venus de Balkans et sont nommés "chops".

A la mort de l'évêque Innochentie, mon grand-père Gh. Ciofu – au dire de G. Ghibanescu – etant agé de sept ans, il était né en 1775 dans le village de Raiu, aux confins du departement de Fãlciu, dans le sud, lorsque les gagaouzes venaient de la Dobrudja, de la Mangalia actuelle, chassés par le guerre . D'autres gagaouzes ont fondé le village de Jegalia, appartenant à Suletea, toujours dans la vallée de l'Elan. Une partie des gagaouzes de Falciu ont passé en 1812 dans le Boudgeac – sud de la Bessarabie – attirés par les avantages offerts par l'état des tsars.

En 1811, le Divan (=Conseil d'état) de Moldavie, dans le but d'établir les impôts, ordonna un recensement des bulgares et des gagaouzes venus d'au-delà du Danube et instalés aux confins du Boudgeac (St. Ciobanu, Basarabie, 1933, extrait du document no 3146 des archives sénatoriales

de l'état, Chişinău). Les gagaouzes ont éte recensés dans les villages suivants:

- le departement de Tomorova (Reni): Cishmekioi, Etulia, Bolboaca, Vulcăneşti, Curci;

- le département d'Ismail: Cubei, Satâlâc Hagi, Tatar Copceak, EschiTroian, Caracurt, Tashbunar;

- le departement de Tighina: Comrat, Dezghigea, Beshghioz, Congaz, Bechalma, Kiriet-Lunga, Baurci;

- le département de Greceni: Cozaclia.

- le département de Hotarniceni: Tomaú, Orac, Ceadar; apres 1812, les villages de ce département se sont transférés dans le Boudgeac.

Après 1812, les tatars du Boudgeac, étant transférés en Crimée, leur place a été prise par des moldaves, des gagaouzes et des bulgares. Les gagaouzes du département de Fălciu, ceux du département de Lăpuşna et d'autres, venus d'au-dela du Danube ont organisé les villages suivants: Ceadâr-Lunga, Enichioi, Avdarma, Joltai, Tomai, Gaidar, Cioc-Maidan, Dimitrovca, Tabac, Bashkioi et Bulgariica.

En 1864, Iv. Ivanov visita les colonies bulgares de la Bessarabie et il déclara que l'on parle exclusivement le turc et le roumain. Il s'agit de gagaouzes, consdérés à tort comme bulgares. A propos du roumain, maints voyageurs dans le sud de la Bessarabie, avec son mosaique de peuplades, affirmaient que c'etait la seule langue connue par tous les

habitants, la “lingua franca” de toute la region. A Comrat habitent moldaves, gagaouzes, bulgares et juifs, mais ils parlent tous le roumain et sont tolérants entre eux (Gala Galaction, Zile Basarabene, 1993, Chişinău, pg. 121).

Après 1877 une partie des gagaouzes de sud du Danube, ceux des alentours de Mangalia, sont entrés sous la juridiction de l'état roumain. Grigore Danescu indique, sur la base du recensement de 1899, un nombre de 3832 gagaouzes dans la Dobrudja. L'acquistition du “Cadrilater” (1913) et l'union de la Bessarabie (1918), ont eu pour conséquence que la Roumanie a compris entre ses frontières, dans le période de 1919-1940, presque la totalité de l'ethnie des gagaouzes. Ceux-ci ont un grand pouvoir d'assimilation. Ainsi, si Comrat était habitée au commencement de XX^{e} s., par des moldaves, bulgares et gagaouzes, en proportion à peu près égale, aujord'hui Comrat est habitée par des gagaouzes en proportion de 68% et est devenue la capitale de Gagauzia. Même les leaders actuels de la Gagauzia sont des bulgares devenus gagouzes: Dobrov, Bulgari, Angheli.

Gagauz-Eri (Le Pays des Gagaouzes), Gagauzia

Après la proclamation, le 31 août 1989 de la langue roumaine en tant que langue d'état dans la République de Moldavie et l'introduction de la graphie latine, les gagaouzes,

en signe de réaction, se sont organisés politiquement dans le parti "Gagauz Halky" (le peuple gagaouze), lequel a pour objectif d'obtenir l'autonomie. Grâce à l'activité de S. Curoglu, membre de l'Académie de la République de Moldavie, ce parti s'est orienté vers Moscou, étant manoeuvré par Iakolev, président du Soviet Suprême de l'URSS, qui s'est vanté d'avoir initié et encouragé les tendances séparatistes de la Gagauzia et de la Transnistria, en tant que foyers pour maintenir l'ordre russe de ce côté de l'Europe.

En 1990, un groupe de scientistes et politiciens on élaboré la brochure "Sur le créatien de la République Autonome Soviétique Socialiste Gagauzia", à l'intérieur de la R. S. S. Moldave. Les auteurs de la brochure sont: S. Curoglu, C. Tavmagi, G. Gaidargi, M. Marunevici, A. Dimoglu et V. Iakovlev.

Après la proclamation de la Moldavie comme état souverain, les chefs des gagaouzes (les mêmes qui ont eu des fonctions dirigeantes dans la Moldavie soviétique) ont proclamé, à leur tour, le 19 août 1990, la République Soviétique Socialiste Gagauzia, ayant la capitale à Comrat, en admettant seulement une confédération avec la Moldavie. Avec l'appui de l'armée politique soviétique (OMON), sous le commandement des généraux soviétiques Shatalin et Zaitsev, les gagaouzes procèdent, le 28 octobre 1990, à l'élection des suprêmes organes républicains. Le Soviet Suprême de la Moldavie dénonce comme

illégales ces actions des séparatistes de Comrat. Après quelque temps, les gagouzes reviennent à des sentiments plus normaux et obtiennent, par la Modification de 1991 de la Constitution de la République de Moldavie, une autonomie, dans le cadre de celle-ci.

Les gagaouzes ont commencé à chercher un appui international de la part de la Turquie. Voici les propos de G. Ratcoglu, numéro deux dans la hierarchie des gagaouzes, dans son entretien avec Jean-Baptiste Naudet ("URSS, le rêve turc des gagaouzes", le Monde, 28 mars 1991): Nous sommes allés solliciter l'aide de la Turquie, vu que nous n'avons rien obtenu de Moscou. Il est à remarquer que, si l'initiative de la constitution d'une république gagaouze a été le résultat de l'activité des potentats communistes locaux, encouragés par les conservateurs de Moscou, à l'heure actuelle les gagaouzes semblent être décidés au retour en force de leurs origines, en procédant en même temps, à la dérussification des gagaouzes. Enfin, les actuels chefs des gagaouzes, tel le président Stefan Topal, le plus souvent russifiés, doivent faire face à une opposition modérée, groupée autour du jurnal Gagauz Eri, anticommuniste et favorable à un statut d'autonomie dans la Moldavie."

Le 23 décembre 1994, le parlement de Chişinău approuve la loi ayant trait au statut juridique des localités de population gagaouze. Conformément à l'article 2 de cette loi,

Gagauz Eri (La pays des gagaouzes) aura le droit de se déclarer en tant qu'état sur le plan international, si la République de Moldavie aurait l'intention de modifier son statut politique actuel. On prévoit un référendum dans les cinque rayons habités par les gagaouzes, pour décider lesquelles de ces localités feraient partie de la Gagauzia. On soumet également au vote le choix de la capital Comrat ou Ceadâr-Lunga. La commission mixte moldavo-gagaouze décida que le référendum eût lieu le 5 mars 1995, dans 35 localités. Au commencement, les gagaouzes prétendirent que le référendum eût sur le toute superficie des cinque departements, qui constituent 11% de la superficie de la République de Moldavie. Dans 25 localités, les gagaouzes représentent la majorite de la population, tandis que dans les autres dix plus d'un tiers. De ces dix localités, seulement cinq furent d'accord de faire partie de la Gagauzia, spécialement pour des raisons économiques (proximité des centres des départements). A la suite du référendum sont entrés dans la Gagaouzie 30 localités. En ce qui concerne la capitale, on a voté pour Comrat.

Malgré le fait que c'est la République Moldavie et pas l'URSS qui a accordé l'autonomie aux gagaouzes, les actuels leaders de ceux-là sont russifiés et russificateurs, négligeant à apprendre le roumain (moldave), la langue du pays qu'ils habitent. L'entière administration gagaouze utilise la langue

russe; dans l'Université gagaouze de Comrat on enseigne également en russe.

Ce n'est que dans le cadre de la République Moldova, intégrée et ayant une large autonomie culturelle, que la population gagaouze pourrait se devélopper plainement, parce que les roumains n'ont pas des tendances d'assimilation.

La Culture Gagaouze

La culture matérielle consiste uniquement en des églises, en pierre blanche. La cathédrale orthodoxe de Comrat est monumentale, dans le style de celle dee Chişinău, mais elle fut construit avant celle-ci, en 1820. "Est-ce l'église de Comrat une véritable cathédrale?" (Gala Galcation, Zile Basarabene, Ed. Ştiinţa, Chişinău, 1933, pg. 66). "l'église de Comrat est digne d'etre située dans une ville de premier ordre. Elle ressemble beaucoup avec l'église sinodale de Chişinău, ayant le meme plan, la même distribution et la même lumière intérieure. Mais l'église de Comrat semble être plus imposante, étant assie sur une colline. (Gala Galaction, pg. 120)

Dans la Gagauzia il y a deux musées et encore deux sites muséistiques, tous à profile ethnographique. On y peut voir le costume populaire, des objects artisanaux, des outils, etc. Il est à remarquer qu'il y a beaucoup de ressemblance des

objects artisanaux gagaouzes avec ceux des roumains, des bulgares, mais pas la moindre influence russe. Dans le village de Beshalma il y a un musée de l'ethnie gagaouze, fondé par D. Caracioban. Ici sont rassemblés des sources écrites et des matériaux ayant trait à l'ethnogenèse et l'histoire du peuple gagaouze.

Larissa Baurciulu de Comrat, licenciée de l'Universite de Chişinău, doctorande de l'Université de Sofia, s'occupe de l'étude de folclore des gagaouzes de Bessarabie. L. A. Pokrovskaia, ethnologue russe, s'est occupée du recueil des chants populaires, des ballades et des contes populaires gagouzes.

Les folklorists gagaouzes sont (D. Tanasoglu): Casgarli (oguz, XI-ième siècle), ceux de Balkans (XVII-XVIII-ième siècles), Toli Sibov, P. Draganov, Mihail Ciachir, V. Moscov, N. Arabagi, N. Tanasoglu, N. Baboglu, M. Durbailo.

Parmi les gagouzes on rencontre des élites importantes, mais il n'y a pas une évidence de celles-ci. Elles se sont remarquées dans la vie politique et culturelle de la Roumanie, de la Bessarabie, de la Bulgarie et de la Russie. On connaît que l'homme politique Lascăr Catargiu était gagaouze: il s'est affirmé dans la vie politique de Roumanie, dans la période de l'appartenence du sud de la Bessarabie a la Roumanie, 1856-1877. (N. Rusali: Ce sunt şi ce vor ei – qu'est-ce qu'ils sont est qu'est-ce qu'ils veulent, Tinerama, 8-15 nov. 1990, pg. 8-9). Le professeur universitaire Mihai

Guboglu a eu pour thèse de doctorat "Les gagaouzes à la lumière de l'histoire", publiée dans la revue "Ildârâm", no.2/1939, Bazargic. Le prêtre Mihail Ceachir, né en 1861, à Ceadâr-Lunga, a traduit en langue gagaouze une partie des écrits de culte; le premier livre est apparu dans la typographie éparchiale de Chişinau, en 1908, avec texte parallèle gagaouze et slavon. (Mircea Pacurariu, Aspecte din istoria bisericii şi neamului românesc, Ed. Trinitas, Iassy, 1993, pg. 100). Mihail Ceachir est l'auteur d'un dictionnaire gagaouzo-roumain, Chişinău, 1938. Il a écrit aussi une histoire des gagaouzes de Bessarabie, en langue gagaouze (Bessarabialî gagauzlarân istoriasî, Chişinău 1938) traduite par lui aussi en roumain. En mai 1996, a l'Union des écrivains de Chişinău a eu lieu l'innauguration de l'exposition "Mihail Ceachir, 135 ans).

Le prof. univ. Draganov (Dragan) a été, avant la prémière guerre mondiale, directeur de la Bibiliothèque Impériale de St. Petersburg.

Jusqu'en 1985, l'Union des Ecrivains de Moldavie avait recu parmi ses membres deux personnalités de premier rang de la littérature gagaouze, le poete, prosateur et pedagogue Dionis Tanasoglu (1958) et D. Caracioban (1964). Dans les aneés 1970-1980: Mina Chiosea, Nicolas Baboglu, St. Curoglu.

D. Tanasoglu et membre aussi de l'Union des écrivains roumains.

Après 1985 le hebdomaire "Littérature et Art" offre chaque mois une page aux écrivains gagaouzes. Nicolas Baboglu est l'auteur du volume de poésie "Les roses de l'amour", traduit aussi en roumain; il est de même l'auteur d'un abécédaire en langue gagaouze; il plaide pour l'introduction de la graphie latine du gagaouze. Dionis Tanasoglu a écrit le premier roman en gagaouze "Uzun chervan", traduit par lui-même en roumain, de même que des poésies et des pièces de théatre. Il est un bons connaisseur de la langue et de la littérature roumaine et est aussi un promoteur de la graphie latine et l'auteur du premier abécédaire gagaouze. Un autre écrivain, Mina Choisea, né dans la village de Beshalma, licencié de la Faculté d'Histoire de l'Université de Chişinău, revient dans sa terre natale ehn qualité de directeur de l'école. Son premier livre "Casmet" (bonne chance) date de 1973, après quoi, chez de divers éditeurs de Chişinău, sont publiés: Cardaşlâc (fraternité), Toopran urecgugumesî (la fiancée de la terre), Hazar ol (soit prêt), Umutlar (les espoirs), Sabansalarsum gün (bonjour soleil), Dattam omurdean (le goût de la vie) etc. Ses poèsies ont été traduites en roumain, letton, azer, tatar. Il est membre de l'Union des Ecrivains de Moldavie et promoteur de l'écriture gagaouzes avec des caractères latines. Dans la culture gagaouze il y a les écrivains: Mihail Ceachir, N. Arabagi, N. Tanasoglu, Dionis Tanasoglu (le plus proéminent des écrivains gagaouzes), D. Caracioban, N. Babaoglu, St. Curoglu, Mina Chiosea, Todur Zanet, Todur

Marinoglu, Petri Cibotar, R. Ialîngi, le critique littéraire Gr. Topuzlu.

A l'Academie de la Republique de Moldavie, l'historie, la langue et la culture des gagaouzes sont étudiées par M. N. Guboglu, S. Curoglu, le dr. habilité en langues turciques Ion Dron (chef de la séction de gagaouzologie), G. Gaidargi (directeur adjoint de l'Institut des minorités nationales de l'Académie des Sciences de la Rep. Moldavie), E.Colţa.

En 1991 a été fondée, à Comrat, une université pour les gagaouzes. Dionis Tanasoglu fut recteur de cette université entre 1991-1993. L'Université avait trois facultés: culture gagaouze, droit et économie, agronomie. D. Tanasoglu a introduit le gagaouze pour 16 disciplines, le bulgare pour 12; mais on enseigne aussi en russe et en roumain. L'objectif de l'université est de rendre possible l'usage du gagaouze dans l'administration.

Mais les dignitaires en place, anciens dirigeants soviétiques ont transformé l'Université de Comrat en une institution de langue russe. Les russophones luttent ici, comme à Chiþinau, sans aucune gêne, pour la suprématie des russes. A l'Université de Comrat, 15% des étudiants sont gagaouzes, 15% bulgares, 25% moldaves, le rest russes, ukrainiens etc. Le groupe philogagaouze doit faire face, sur le plan culturel aussi bien que sur le plan politique, aux russophiles. D. Tanasoglu, professeur à l'Université pédagogique de Chişinau méne la lutte coutre la russification des gagaouzes.

Comrat, Capitale de Gagauzia

Entre 1811-1817, sur l'actuel territoire de Comrat, il y a avait trois localités: Chiriet, Copceac et Djacalin habitées, dans l'ordre donné, par moldaves, gagaouzes et bulgares. En 1817 Comrat est mentionée dans les documents en tant que centre administratif de habitants des trois localités. Comrat a évolué rapidement en qualité de centre commercial, administratif et culturel. En 1822 fut terminée la construction de sa monumentale cathédrale. Entre 1856-1858 Comrat fut chef lieu d'un département du même nom, fondé par les russes afin d'avoir un centre administratif pour les localités qu'ils avaint réussi à soustraire par rapport à la délimitation étabile par le conférence de Paris.

La langue commune des trois ethnies était le roumain, qu'elles connaissent toutes les trois. La religion orthodoxe commune était un lient et conduisant à des mariages mixtes. A la cathédrale on officiait en roumain (Iulian Friptu).

La population gagaouze croissant à un rythme plus rapide et ainsi, dans la seconde moitié du XIX^{e} s. l'ethnie gagaouze était prédominante, suivie par les moldaves et les bulgares. A l'heure actuelle, la population de Comrat est

gagaouze en proportion de 68%, suivie par les moldaves avec 12%; les bulgares, avec seulement 3% sont en fait devenus gagaouzes.

En 1888 fut fondé le lycée réel, l'un des trois lycées de la région de Kerson, à côté de ceux d'Odessa et Chişinău. Ce lyceé, ayant des professeurs de premier ordre, fut la source d'une grande série d'intellectuels: professeurs, avocats, médecins, agronomes, pretres, peintres, écrivains, politiciens, académiciens, en Bessarabie, Roumanie, République de Moldavie et ailleurs: Russie, Turquie, Bulgarie, Canada, etc.*

En 1941 les russes ont détruit jusqu'aux fondements le monumentale bâtiment du lycée, la chapelle, la maison du directeur et l'internat, mettar fin à ce foyer de culture. Il est à désirer que le drapeau passe à l'Université, mais à cette fin il est nécessaire que celle-ci jouisse de l'autonomie et que Pouvoir n'intervienne pas dans les problemes de l'Université.

Situation Politique Actuelle

La République de Moldavie a été élogiée pour l'intelligence avec laquelle elle a résolu le probléme gagaouze.

* Quelques élèves du lycée de Comrat: N. Tanasoglu, N. Arabaci, P. Draganov, A. Galatsan, V. Vlah, T. Popazoglo, N. Kîlcik, I. Bodeanski, A. Bârladean, D. Bassu, Gleb Drăgan, Georges et Dimitrie Kaikî, Yuri Kyssa, Anatol Măcriş, Boris Toukan.

Si les leaders gagaouzes proféraient, au commencement de leur lutte pour la conservation de leur être nationale, des menaces à l'adresse de la Moldavie et abordaient les slogans d'un état séparé, totalement indépendant, les dirigeants de la Moldavie ont su tempérer ces impulsions, en acceptant d'être soutenus par la Turquie, laquelle, en faisant appel au sentiment éthnique, sut les éloinger de la Russie et de la russification; ils les firent entendre que c'est seulement à l'intérieur de la Moldavie la Gagauzia est viable et capable de se développer. La visite du président Suleiman Demirel, à l'invitation du président moldave Mircea Snegur, a produit un tournant dans les actions des gagaouzes. A présent, la Moldavie s'occupe des relations extérieurs, de la défense (La Gagauzia a supprimé ses gardes armés), de la garde des frontières (la Gagauzia a des frontières communes seulement avec l'Ukraine). Les organes suprêmes de la Gagauzia se subordonnent à ceux de la Moldavie. Le président de la Gagaouzie s'appéle "bachkan".

C'est seulement lorsque la Moldavie et la Gagauzia seront gouvernées par de véritables démocrates, que cette dernière s'approchera de la Roumanie, d'après l'exemple de la période 1918-1940, pendant laquelle les gagaouzes furent des citoyens loyaux de la Roumanie. A propos de la loyauté des gagaouzes, le prof. dr. Ştefan Ciobanu (dans son oeuvre "La Bessarabie, population, histoire, culture, Bucharest, 1941 pg.

34, l'Acad. Roum. Studii şi Cercetări XIII), écrit: "De toutes les minorités de Bessarabie, la population gagaouze est celle qui s'approche le plus du peuple roumain par ses qualités d'esprit, sa loyauté et la douceur de sa nature. Il faut souligner le fait que tous les gagaouzes parlent parfaitement roumain, autant que la gagaouze".

Les intellectuels progresists gagaouzes sont conscients que l'utilisation de la langue russe, dans l'administration dans l'enseignement supérieur conduira à la disparition de l'éthnie gagaouze, tout aussi comment se sont russifiés beaucoup des pétits peuples de l'URSS. Les intellectuels gagaouzes sont décidés à se debarasser de la langue russe.

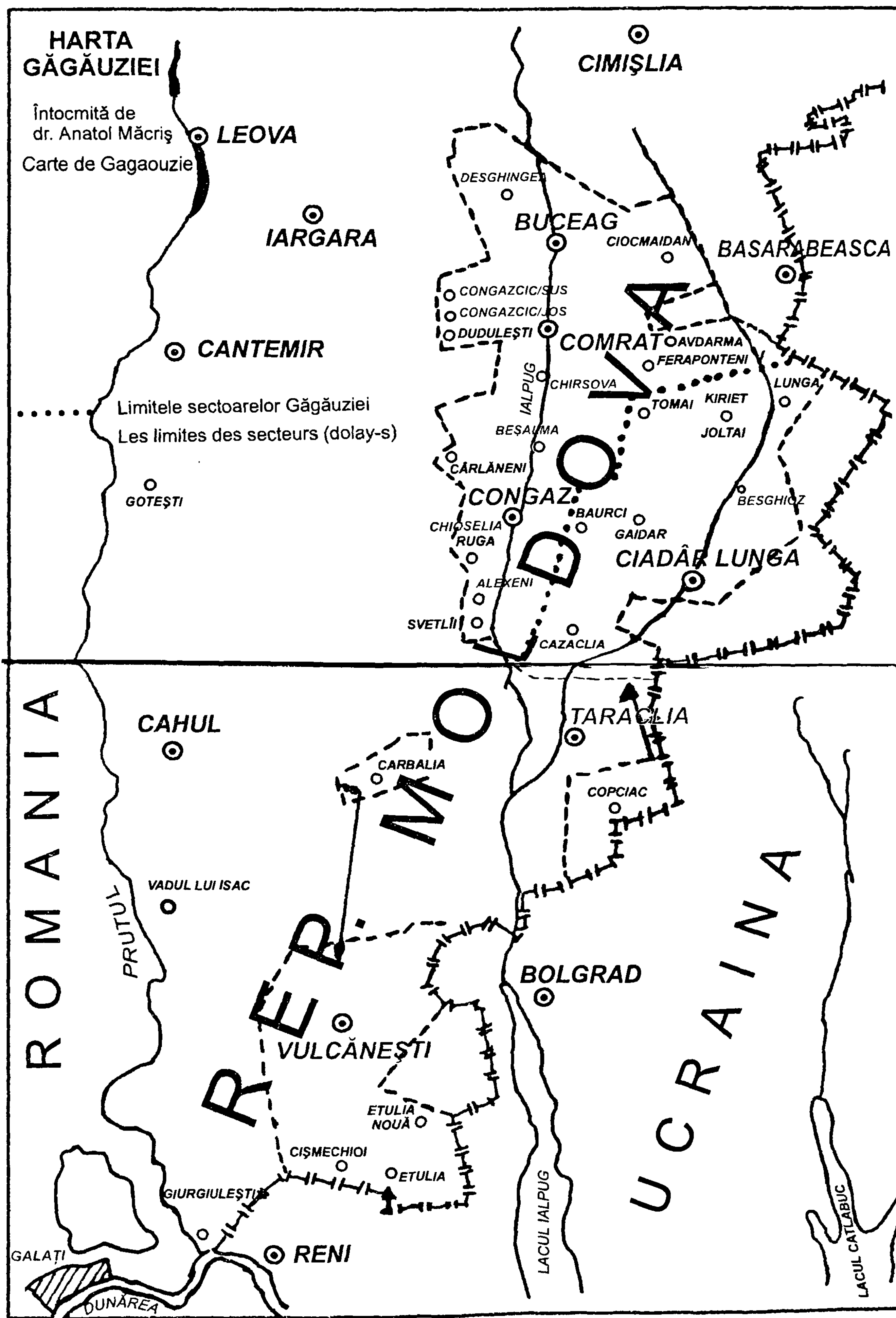
Gagaouzie – Données Statistiques

1. La surface de Gagaouzie est de 1831,5 km², ce que représente 5,4% de la surface de la République Moldova.

2. La population totale de la Gagaouzie est de 171.000, ce que représente 3,9% de la population de la République Moldova. Les gagaouzes sont en nombre de 128.593, ce que représente un pourcentage de 78,7%. Le nombre total de gagaouzes dans la République Moldova est de 153.000. A

Chişinău, capitale de la République Moldova il y a 5800 gagaouzes (Les annexes 1,2,3)

3. La capitale de la région autonome Gagaouzie est la Ville Comrat, ayant une population de 32.000. A Comrat fonctionne une Université gagaouze. A Beşalma, une commune integralement gagaouze, il y a un Musée ethnographique et historique concernant les gagaouzes.


HARTA GĂGĂUZIEI
Întocmită de dr. Anatol Măcriş
Carte de Gagaouzie
Limitele sectoarelor Găgăuziei
Les limites des secteurs (dolay-s)
LEOVA
CIMIŞLIA
IARGARA
CANTEMIR
GOTEŞTI
DESGHINGEA
BUCEAG
CIOCMAIDAN
BASARABEASCA
CONGAZCIC/SUS
CONGAZCIC/JOS
DUDULEŞTI
COMRAT
AVDARMA
FERAPONTENI
IALPUG
CHIRSOVA
TOMAI
KIRIET
LUNGA
BEŞALMA
JOLTAI
CÂRLĂNENI
CONGAZ
BAURCI
GAIDAR
BESGHIOZ
CHIOSELIA RUGA
CIADÂR LUNGA
ALEXENI
SVETLÎI
CAZACLIA
REP. MOLDOVA
ROMANIA
UCRAINA
CAHUL
TARACLIA
CARBALIA
COPCIAC
VADUL LUI ISAC
PRUTUL
BOLGRAD
VULCĂNEŞTI
ETULIA NOUĂ
CIŞMECHIOI
ETULIA
GIURGIULEŞTI
GALAŢI
RENI
DUNĂREA
LACUL IALPUG
LACUL CATLABUC

Anexa 1

Sursa: *Găgăuzii în Rep. Moldova*, Ion Dron, Tineretul Moldovei din 12.06.1996.

Componenţa etnică a populaţiei Găgăuziei (unitate teritorială autonomă constituită în 1995)

Localitatea	Total populaţie	Găgăuzi în ordine descrescătoare	Moldoveni	Alt grup mai însemnat de populaţie
1	2	3	4	5
Comrat	25657	17438 (68%)	2570	ruşi – 2415
Ceadâr-Lunga	22991	15367 (66%)	1184	bulgari – 1898
Vulcăneşti	18072	11990 (66%)	2225	ruşi – 1723
Congaz	11487	10764 (93%)	198	ruşi – 217
Copceac	8296	7819 (94%)	69	bulgari – 154
Baurci	7325	7119 (97%)	57	ucraineni – 50
Cazaclia	7208	6858 (95%)	57	ucraineni – 123
1	2	3	4	5
Dezghingea	5867	5461 (93%)	173	ucraineni – 109
Cişmechioi	5337	4993 (93%)	148	ruşi – 64
Tomai	4897	4432 (90%)	186	ruşi – 240
Beşalma	4414	4337 (98%)	51	bulgari – 27
Cioc-Maidan	4518	4311 (93%)	108	ucraineni – 17
Galdar	4043	3984 (98%)	18	bulgari – 17
Avdarma	4068	3897 (95%)	45	ruşi – 54
Chirsova	7093	3065 (43%)	171	bulgari – 3525
Boşghioz	3102	2998 (96%)	64	ruşi – 15
Chiriet-Lunga	2735	2675 (98%)	15	ucraineni – 23
Etulia	2785	2589 (92%)	98	ruşi – 75
Joltai	2380	2340 (98%)	10	bulgari – 14
Congazcicul de Sus	1613	1214 (72%)	180	bulgari – 63
Bugeac	1849	1098 (59%)	325	ruşi – 181

1	2	3	4	5
Cotovscoe (Cîrlăneni)	753	737 (97%)	5	ruşi – 7
Svetili	2711	732 (27%)	596	bulgari – 651
Etulia Nouă	690	676 (97%)	6	ucraineni – 5
Carbalia	585	466 (72%)	55	bulgari – 33
Forapontievca	1200	368 (22%)	19	ucraineni – 737
Congazcicul de Jos	244	233 (95%)	7	bulgari – 2
Chioselia Rusă	837	200 (24%)	258	ucraineni – 312
Alexeevca	403	121 (30%)	12	ucraineni – 400
Duduieşti	51	-	51	-
total: 30 localităţi		*128193*		

Anexa 2

Sursa: *Găgăuzii în Rep. Moldova*, Ion Dron, Tineretul Moldovei din 12.06.1996.

Găgăuzii din Moldova în afara hotarelor Găgăuziei

Localitatea	Total populaţie	Găgăuzi	Moldoveni	Alt grup mai însemnat de populaţie
1	2	3	4	5
Anenii Noi	9490	49	3854	ucraineni – 2811
Basarabeasca	14438	2451	3558	ruşi – 3725
Abaclia (Basar.)	5454	40	5255	ruşi – 53
Carabiber (Basar.)	111	97	12	ucrainieni – 1
Iserlia (Basar.)	1102	137	423	bulgari – 299
Troiţcoe (Basar.)	1449	32	139	ruşi – 1168
Bender (Tighina)	129606	1554	37364	ruşi – 55033

1	2	3	4	5
Cahul	42904	1245	21086	ruşi – 9794
Burlacu (Cahul)	1827	121	1622	bulgari – 51
Moscovei (Cahul)	3573	128	1147	bulgari – 1316
Roşu (Cahul)	3443	32	3007	ruşi – 121
Tartaul-de-Salcie (Cah.)	1052	55	955	bulgari – 31
Chioselia Mare (Cah.)	739	100	451	ucrainieni – 156
Frumuşica (Cah)	737	47	663	bulgari – 18
Cantemir	5245	131	3612	ruşi – 638
Vişinovca (Cantemir)	1874	182	1334	ruşi – 113
Acui (Cantemir)	539	64	460	ucrainieni – 7
Doina (Cantemir)	1332	84	628	ucrainieni – 283
Sadic (Cantemir)	2387	148	2179	bulgari – 42
Taraclia (Cantemir)	241	114	100	bulgari – 27
Căinari	4234	30	3893	ruşi – 140
Baurci (Căinari)	560	501	58	-
Văratic (Căinari)	1087	32	826	ucrainieni – 90

1	2	3	4	5
Căuşeni	20574	79	14816	ruşi – 3006
Gîsca (Căuşeni)	6127	91	1316	ruşi – 3423
Hagimus (Căuşeni)	3280	33	2599	ruşi – 407
Cimişlia	16071	226	12700	ruşi – 1267
Cenac (Cimişlia)	1834	44	1775	ruşi – 8
Leova	12183	105	9123	ruşi – 1460
Iargara (Leova)	5601	145	3539	bulgari – 985
Băiuş (Leova)	1257	36	1203	bulgari – 12
Meşeni (Leova)	86	28	39	ucrainieni – 9
Piteşti (Leova)	53	28	14	bulgari – 10
Sărata Nouă (Leova)	2117	66	1489	bulgari – 312
Ialoveni	12687	57	10664	ruşi – 1027
Hînceşti	18946	94	14583	ruşi – 2084
Taraclia	14851	725	920	bulgari – 11116
Albota-de-Jos (Tar.)	925	29	52	bulgari – 724
Albota-de-Sus (Tar.)	1502	242	160	bulgari – 870

1	2	3	4	5
Balabanu (Tar.)	903	102	455	bulgari – 316
Borceag (Tar.)	1568	90	1403	bulgari – 24
Budăi (Tar.)	1169	127	365	ucrainieni – 262
Cairaclia (Tar.)	2356	70	50	bulgari – 2143
Chirilovca (Tar.)	267	58	27	ucrainieni – 140
Cealic (Tar.)	559	171	49	bulgari – 46
Ciumai (Tar.)	1093	329	150	ucrainieni – 379
Mirnoe (Tar.)	319	78	80	bulgari – 81
Musaitu (Tar.)	1234	54	123	ucrainieni – 974
Novosiolovca (Tar.)	1470	288	161	bulgari – 698
Salcia (Tar.)	513	194	90	bulgari – 163
Samurza (Tar.)	353	66	91	ruşi – 24
Sofievka (Tar.)	842	388	195	bulgari – 39
Tvardiţa (Tar.)	6284	99	173	bulgari – 5794
Valea-Perjei (Tar.)	5267	80	1005	bulgari – 4043
Corten (Tar.)	3774	49	60	bulgari – 3502
Cortenul Nou (Tar.)	334	10	-	bulgari – 313

1	2	3	4	5
Vinogradovca (Tar.)	584	69	160	ucrainieni – 186
Tiraspol	181639	1909	31057	ruşi – 74687
loc.st.c.f Vulcăneşti (Vulc)	343	68	117	ruşi – 65
Alexandru Ioan Cuza (Vulc.)	3128	40	3024	ucrainieni – 23
Burlăceni (Vulc.)	2323	1090	709	ucrainieni – 309
Cîmpeni (Vulc.)	1477	138	570	ucrainieni – 334
loc.st.c.f. Etulia (Vulc.)	341	312	16	bulgari – 6
Găvănoasa (Vulc.)	1308	69	737	ucrainieni – 407
loc.st.c.f. Greceni(Vulc)	126	53	44	ucrainieni – 11
Iujnoe (Vulc.)	814	61	501	ucrainieni – 181
Nicolaevca (Vulc.)	757	281	206	ucrainieni – 213
Vladimirovca (Vulc.)	327	105	156	ucrainieni – 34
Bălţi		539	63876	-
Râbniţa		158	15091	-
Soroca		126	26308	-
Dubăsari		115	15414	-

1	2	3	4	5
Orhei		100	28456	-
Chişinău		5808	325279	-
total: 74 localităţi		22441		-

Bibliografie

1. Balasceff G. D. L'empereur Michel VIII Paléologue et l'état des oguzes aux bords de la Mer Noire, Iassy 1940 (l'auteur puise ses informations dans la traduction de l'ouvrage persan Oguz-Name)

2. Baskakov N. A. Tiurkskie jaziki, Moskva 1961.

3. Brătianu G. Nouvelles contrbutions a l'histoire de Dobrudja au Moyan Age, R.H.S.E.E, XXI, 1944, pg. 70-81

4. Brătianu G. Marea Neagră, vol. I, Bucureşti, pg. 328-337

5. Brătianu G. Introducere la opera lui G. D. Balasceff (v. plus h.)

6. Ceachir M. Bessarabialî gagauzlarân istoriassî, Chişinău, 1933. 132 pg

7. Ciobanu St. Basarabia: Populaţia, istoria, cultura, Chişinău, 1922, pg. 36-37

8. Celebi Ev. Suyahatnamesi, Mehmet Zillioglu, Ucunca Cilt, Istanbul, 1966

9. Cazacu M. et Trifon M. Moldavie ex-soviétique: histoire er enjeux actuels, Cahiers d'Istok no.2-3, Ed- Acrotie, avril 1993, pg. 42, 133-134

10. Decei A. Problema colonizării turcilor seldgiuikizi în Dobrogea sec. XIII, în Relații româno orientale, 1978, pag. 162-192

11. Decei A. Dobruca, în Islam Ansiklopedisi, vol. II, pg. 634

12. Doerfer Gerhard Das Gagauzische, en Philologiae Turcicae

Fundamenta I, Wiesbaden 1959, pg. 260/271

13. Drâmbă Vlad Syntaxe comane, Bucureşti-Leiden, 1973.

14. Drâmbă Vlad Aspecte din fonetica găgăuză. Fonetica şi Dialectologia, vol. II, Buc. 1960, pg. 121-129

15. Tucan Boris Obzor slovarei gagauzskogo iazîka, Chişinău, Ştiinţa, 1973

16. Giurescu C.C. Istoria românilor, I, 1974, pg. 198

17. Gradesliev Iv. Gagauzite, Biblioteca Dobrudja nr. 5 Ed. L. Beşkev, 1993, Dobrici, Bulgaria

18. Guboglu M. Găgăuzii în lumina istoriei, Ildâdâm, no. 2 1939, Constanţa

19. Ghibănescu Gh. Originea Huşilor, Bârlad 1887, pg. 35-47

20. Hoppe Emst Max Die Türkischen Gagauzen Christen, en "Oriens Christianus", vol. 41, 1957 Wiesbaden, pg. 125

21.Hoppe Ernst Max Das alttürkische Gagauzenvolk, en Der Orient, Heft Das altturkische Gagauzenvolk, en Der Orient, Heft 6, Postdam, 1934

22. Inalcik Habil Dobrudja, en Encyclopédie de l'Islam, N.E. II, 1960, pg. 625-629; ed II Leyde-Paris, 1965, pg. 625-626

23. Iosipescu Sergiu Baliţa, Dobrotici, Ivanco, Buc. 1985

24. Friptu Iulian Din trecutul oraşului Comrat, en "Viaţa Basarabiei", an XI, no. 10-11, pg. 35-44 Chişinău.

25. Jireček C. Das Fürstentum Bulgarien, Prag, Wien, Leipzig, 1981, pg. 145

26. Jireček C. Einige Bemerkungen über die Überreste de

Petschenegen und Kumanen, sowie uber den Volkerschaften der soggenanten Gagauzi und Surguči in heutigen Bulgarien, in Sitzungberichte der könig. bömische Geselschaft der Wiesenschaften, 1889, pg. 14

27. Koeppen P. Die Bulgaren in Bessarabien, Bulletin de la classe historico-philologique de l'Académie Impériale des Sciences de St. Petersburg, Leipzig, 1854, vol. XI, no. 13-14, pg. 194-218

28. Kowalski Tadeusz Les turcs et la langue de la Bulgarie de Nord-Est, en Mémoires de la Commision orientaliste de l'Académie Polonaise, no. 16, Cracovie, 1933, pg. 27.

29. Kemal Paşadaze Tarih-i al-i Osman, 1526

30. Manov A. I. Poteclato na gagauzite, I-II Varna, 1939. En roumain Originea găgăuzilor, Buc. 1940, trad. N. Batzaria

31. Marınov V. Po văprosa za proizhoda na gagauzite v Bălgarii, Sofia, BAN (Acad. de Sciences de Bulgarie, 1964, pg. 151-160)

32. Moşcov V. A. Gagauzî Benderscogo uezda, Ethnograficescoe Obozrenie, 1900

33. Moşcov V. A. Narecia bessarabskih gagauzov, St. Petersbourg, 1904

34. Măcriş Anatol Găgăuzii, en Naţiunea, an 2 no. 30 (57), août 1991, pg. 6

35. Măcriş Anatol Găgăuzii, en Ţara Noastră, an II, no. 3, nov.

1990, pg. 8

36. Măcriş Anatol — Cine sunt găgăuzii, en "Naţiunea" an I, no. 17, sept. 1990, pg. 5

37. Măcriş Anatol — Comratul poate şi trebuie să devină o zonă a înţelegerii interetnice, en "Glasul Naţiunii", an VII, no. 7 avril 1995, pg. 14

38. Oişteanu Andrei — Găgăuzii, origine, etnogeneză, istorie,enrevue "22", an 1 no. 50, 28 décembre 1990, pg. 14-15

39. Poghirc Cicerone — Despre fonetica limbii găgăuze, Dialectul din Ceadâr-Lunga

40. Rusali N. — "Ce sunt şi ce vor ei", en Tinerama, 8-15 nov. 1990, pg. 8-9

41. Seyd-Lôkman — Oguzname, 1600. Le manuscrit se trouve à la National Bibliotek de Vienne (no. 100, f. 109v 117v) accompagné d'une traduction latine de J.J.W. Lagus: Seid Locmani ex Libro Turcico qui Oguzname inscribitur excerpta, Helsingsfors 1854, Sous formes de microfilm se trouve sux Archives de l'Etat de Roumanie (Microfilm Austria, rôle 3, cadres 1-8)

42. WIttek Paul — Yazigioglu 'Ali on the Christian Turks of the Dobrudja, in Bulltetin of the School of orientalistic and African Studies, University of London, XIV 1952, 3, pg. 639-668.

43. Wittek Paul — Les gagaouzes, les gens de Kaykaus, en Recznik Orientalistyczny, XVII, 1951-2,

Cracovie 1953, pg. 1-13

44. Zajaikowski W. Jazyk i folklor gagauzov z Bulgarii, Polska Academia, Nauk, 5, Krakovie, 1966

45. Zajaikowski W. "Gagauz", en Encyclopédie de ţ'Islam, II, ed. 1964, pg. 993-994

46. Yazicioglu Ali Tarih-i al-i Selçuk, écrit dans la période des anées 1421-1451

47. Vasil Marinov Prinos kăm izučávaneto na bita i kulturata na Turcite i Gagauzite v severroiztočna Bălgarija, Sofia 1956, pg. 363

48. J. Eckmann Die türkische Mundart von Varna K. Cs. A. III, 1941, pg. 144-214

49. Tadeusz Kowalsky Les éléments ethniques turcs de la Dobrudja, R.O. 14 1938, pg. 66-80

50. O. Necrasov Le problème de l'origine des Gagaouzes et la structure anthropologique, Iassy 1940

51. N. K. Dimitriev Gagauzkie etjudy, Učenie Zapiski Leningradskogo Gosodarstvennogo Universiteta. Serjia filologices kih nauk 1939, 20, vyp.1 pg. 3-27

52. Petăr Mutafciev Mnimoto preselenie na seldzukski Turci v Dobrudza, prez XIII v Sbornik Dobrudza IV, Sofia 1947, pg. 108-246. Réédité dans P. Mutafciev Izbarni Proizvedenija, t II, Sofia 1973, pg. 605-745

53. I. I. Mesterjuk Bolgarskie i Gagauzkie poselenija Bessarabii v 20-h gg. XIX stoletija, Ucenie zapiski Kisinevskogo gos. universiteta, 1950

t. 2, pg. 73-88.

54. I. I. Mesterjuk — Iz istorii bolgarskih i gagauzkih poselenii v Bessarabii, Kommunist Moldavii, 1958, pg. 32-40

55. K. Baev — Po văprosa na etnogenezisa na Gagauzite. Isvestij na arheologiekoto druzestvo vav Varna, 1953, pg. 89-104

56. Vasil Marinov — V kakvo se săstoi razlicievo mezdu "bălgarski" i "primorski" gagauzi ? en Muzei i pametnici na kulturata, 1966 no. 4

57. M. V. Marunevic — Poselnija ziliste i usad'ba Gagauzov Juznoj Bessarabii v XIX v, Kisinev 1967.

n. b. L'entier materiel dans la pos. 31 de même que la liste bibliographique des pos. 47-57 nous ont été offerts par. Mr. le prof. univ. Bernard Lory de l'Institut National des Langues et Civilistions Orientales (L. O.), Paris

58. Kosoy Hamit Zubeir — Turk Dûgûnleri, Ankara, Eski Eserleve Mûzeler, Umum Mûdûrlugi Yayilari, 1999

59. Tanasoglu Dionis — Gagauzî. Istoriceskii ocerk (Găgăuzii. Schiță istorică) Sovietskaia Moldavia, Chişinău, 2 oct. 1988.

60. Tanasoglu Dionis. — Gagauzlarân istoriasî, Chişinău, 1991

61. Tanasoglu Dionis — Istoria găgăuzilor, Chişinău, 1994.

62. Tanasoglu Dionis — Gagauz istoriasî, Curs universitar, Universitatea Comrat, 1994.

63. Guboglu, Mihail N. O proishojdenii gagauzov, (despre originea găgăuzilor), Comunist Moldavii, 1967, nr. 2

64. Guboglu Mihail N. Etniceskaia prinadlejnosti gagauzov (Apartenenţă etnică a găgăuzilor), Sovietskaia etnografia, 1967, nr. 3

65. Guboglu Mihail N. Malîie tiurkoiazicinîe narodî Balkanskogo poluostruva. K voprosu o proishojdenii gagauzov, Moscova, 1967.

66. Gaidargi G.A. Gagauzskii iazîk (Limba găgăuză), Slovesnic Moldovî, 1992, nr. 3 şi 4 şi 1993, nr. 4 şi 5.

67. Gaidargi G. A. Dicţionarul găgăuz-rus-moldovenesc, Moscova, 1973, redactor.

68. Gaidargi G. A. Gagauzskii sintaxis (Sintaxa găgăuză), a) Chişinău, Ştiinţa, 1993; b) Chişinău, Ştiinţa, 1981; c) Moscova, 1971; d) Sovietskaia Tiurkologhia, 1971, nr. 3

69. Gaidargi G. A. Limba şi cultura găgăuzilor ieri, astăzi, şi mâine, Sovietskai Moldavia, 14 ian. 1990.

70. Dron Ion Găgăuzii în localităţile sud-vestului Republicii Moldova, Moldova suverană, 24 feb. 1994

71. Dron Ion Populaţia compactă găgăuză şi componeneţa naţională, Moldova suverană, 18 mai 1994

72. Dron Ion Gagauz yeri: Rusificare în ascensiune ori Încotro mergem? Tineretul Moldovei, 24 apr. 1996.

73. Dron Ion Provenienţa găgăuzilor, Tineretul Moldovei, 5 iunie 1996.

74. Dron Ion Gagauz etnomin kokeni, Ana sözü, 23 sept. 1994, Comrat

75. Dron Ion Gacallar kendiler, Ana sözü, 18 noem. 1994, Comrat

76. Dron Ion Citak etnomin kokeni, Ana sözü, 21 dec. 1994, Comrat

77. Mehmet Naci Önal Din folclorul turcilor dobrogeni, Ed. Kriterion, Bucureşti, 1997, 400 pg

78. Dron Ion A existat un stat numit "Ţara Uzilor"? Revista de Istorie a Moldovei, 1995, nr. 3-4

79. Cibotar P. Koe čto o gagauzah i o slove "gagauz" (Câte ceva despre găgăuzi şi despre cuvântul "găgăuz",Slovensic Moldovi, nr. 1, 1993

80. Dimitrov Str. Gagauzkiat problem, in "Bălgărite v Severnom Pricernomorie", tom IV, Veliko Tîrnovo, 1955

81. Mutafova Cr. Teoria i hipotez za gagauzite, in "Bălgărite v Severnom Pricernomorie", Veliko Tîrnovo, tom 2, 1993

82. Sacev E. Gagauzite, in Buletin na cluba TNTM, Sofia 1977, tom 2

83. Mehmet Ali Ekrem Din istoria turcilor dobrogeni, Kriterion, Bucureşti, 1994

84. Güngör H, Argunsan M, Gagauz Türkleri, Anakara, 1992

86. Curoglu St. Semeinaia obreadnosti gagauzov, Chişinău, 1984.

87. Enver Mahmut Gagauz Türkleri, in Türk kültürü", 1991, nr. 335.

88. Ahmet Cebeci (Cebegi) Devlentide gagauzlat, "Türk kültürü", 1992, nr. 354

89. Derjavin N. S. O naimenovanii i etniceskoi prinadlejnosti gagauzov, Sovietskaia etnografia, 1937, nr. 1

90. Iorga Nicolae Studi romanski, Carte ethnographique de la nouvelle Dobrudja Roumanie, Sofia, 1915, BIEESO II, 1935

91. Draganov P. Izvestia imperatorskoi Akademii, tom. 1, pg. 745, St. Petersburg, 1896

92. Pitard Eugene Les peuples des Balkaan, 1912, pg. 407-408

93. Ciachir M. Originea găgăuzilor, în "Viața Basarabiei", 1933, nr. 4

94. Dron Ion Gagauzskie geograficeskie nazvania, Ştiința Chişinău, 1992, pg. 182 (în l. rusă).

95. Moşkov V. A. Turețkie plemena na Balkanskom poluostrove, Izdat, Russkogo Geograficeskogo Obscestva, Tom. 40, 1904

96. Drâmbă Vl. La repartition des parlés turcs de Dobrudja, Acta Orientalia Hungarica, 1970.

97. Guboglu Mihail P. Romen ulusunun eski Turk kavimleri ile iliskileri hakinda (despre relațiile românilor cu vechi popoare turanice), Ankara, 1981 în vol.

Turk Tarih Kongresi Birdiliri, vol. II, pg. 755-760
98. Derjavin N. S. O naimenovanii i etniceskoi prinadlejnosti gagauzov, "Sovietskaia etnografia", 1937, nr. 1
99. Suphi Tanriöver Balkanrada Türklük, Bucarest, 1936
100. Kemal Karpat Gagauz, Sovietskaia etnografia, Moscova, 1992
101. Faruk Suber a) Oguzlar, Ankara, 1967,
b) DTCF, Yayinlari, 1972
102. Atanasov, Georgi Etnodemografski i etnokulturni procesi po dobrudzanskoto Cernomorie prez srednevekovite, Istoriceski pregled, LII, 1996, 2, pg. 3-30
103. Atanasov Georgi Oşte bednăj za etnoghenezia na gagauzite, In: Bălgărite Severnoto Pricernomorie, tom V, Veliko Târnovo, 1996
104. Akdis Nimet Kurat Turk kavrineleri ve devetleri (Popoare şi state turceşti), Ankara, 1972 în Vol. turk Dünaisi, TKAE Yayileri, 1976
105. Kafesoglu, Ibrahim Turk Millî kültürü, Ankara, 1975
106. Nistor Ion Aşezările bulgare şi găgăuze din Basarabia, Analele Academiei Române, Mem. Secţiei Istorice, tom XXVI, nr. 13, 1944, 39 pg.
107. Berg L. S. Bessarabia. Strana, liudi, hozeaistvo, Chişinău, 1933, (găgăuzii la pp. 38-45)
108. Eremia, A. I. Toponime turcice (cu litere chirilice),

Chişinău

109. Eremia, A. I. Graiul Pământului (cu litere chirilice), Chişinău, 1981, paginile 38-45

110. Ianaseev-Volosin, A. I. Gagauzî, Slaviano-tiurkskii soiuz. Vâbor istorii, Moscova, 1993.

111. Mesceriuc, Ir. Soţial 'no-economiceskoe razvitie bolgarskih i gagauzkih siol v Iujoni Bessarabii, Chişinău, 1970.

112. Talat Tekin, Mehmet Olmez Turk Dilleri (les langues turques), Ankara, 1995. Limba găgăuză la paginile 124-130

113. Razachievici, C. Găgăuzii, Magazin istoric, nr.5 (mai), nr.6 (iunie), 1997, Buc., pp. 60-68

114. Poppe Nicolas Introduction to Altaic Lingvistics, Wiesbaden, 1963, pg. 33-36

115. Budeanu Gh. Transnistria în flăcări, Universitas, Chişinău, 1993, pg. 23-32

116. Cornelia Călin Bodea Românii şi otomanii în folclorul românesc, Buc., Ed. Kriterion, 1998, pg. 145-164

117. Babuska Mihaela Contribuţii privind originea şi evoluţia istorică a găgăuzilor, Caietul laboratorului de studii otomane, nr. 2, 1993, pg. 16-28

118. Gangloff, Sylvie L'emancipation politique des gagaouzes turcophones chretiens de Moldavie, CEMOTI,

nr. 23, ianuarie-iunie 1997, pg. 230-258

119. Gangloff, Sylvie Les gagaouzes: état de recherches et bibliographie, Turcica 30, 1998, pg. 13-61, Ed. Peeters-Lueven

120. Sadoveanu M. Depărtări, Casa Şcoalelor, 1930, C II, pg. 45, CV, p. 76, Bucureşti

CUPRINS

Les gagaouzes

par le dr. Anatol Măcriş

"De toutes les minorités de Bessarabie, la population gagaouze est celle qui s'approche le plus du peuple roumain par ses qualités d'esprit, sa loyauté et la douceur de sa nature. Il faut souligner le fait que tous les gagaouzes parlent parfaitement roumain, autant que la gagaouze".

prof. dr. Ștefan Ciobanu
"La Besarabie, population, histoire, culture,"
Bucharest, 1941

ISBN 973-99414-0-0